

CO₂-behoefte glastuinbouw 2030

N.J.A. van der Velden en P.X. Smit

CO₂-behoefte glastuinbouw 2030

N.J.A. van der Velden en P.X. Smit

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Economic Research in opdracht van het Programma Kas als Energiebron en gefinancierd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, vanuit het Beleidsondersteunend onderzoeksthema 'Energie en CO₂' (BO-51-002-006)

Wageningen Economic Research
Wageningen, juni 2019

RAPPORT
2019-074
ISBN 978-94-6395-009-1

De glastuinbouw is actief om het gebruik van fossiele brandstoffen en de CO₂-emissie te reduceren. Hiernaast gebruikt de glastuinbouw CO₂ als meststof voor de gewassen. Het CO₂-gebruik door de glastuinbouw is in de huidige situatie vooral afkomstig uit de rookgassen van de aardgasgestookte wkk en verwarmingsketels in de glastuinbouw. Een beperkt deel van de benodigde CO₂ wordt extern ingekocht. In de toekomstige situatie zonder CO₂-emissie c.q. aardgasverbruik is er geen eigen CO₂-voorziening en is er meer externe CO₂-voorziening nodig. De geprognoseerde externe CO₂-behoefte loopt in 2030 uiteen van 1,8 Mton in het pessimistische scenario tot 3,0 Mton in het optimistische scenario. In het optimistische scenario is er meer economische groei, is het areaal kassen groter en wordt er meer CO₂ per m² kas gedoseerd. In het pessimistische scenario is het tegenovergestelde het geval. Voor het realiseren van CO₂-besparing kan een tariefstructuur voor de CO₂-voorziening die minder leunt op vaste kosten en meer op variabele een belangrijke bijdrage leveren.

Greenhouse horticulture is actively working on reducing the use of fossil fuels and CO₂ emission. At present greenhouse horticulture uses CO₂ as a fertiliser for crops and this CO₂ is mainly obtained from the smoke gasses of gas-fired CHP units and heating boilers used in this sector. A limited amount of the CO₂ required is purchased externally. In the future, without CO₂ emission or natural gas consumption, the sector will lose its internal supply of CO₂ and a larger external CO₂ supply will be needed. The projected external CO₂ requirement in 2030 varies from 1.8 Mton in the pessimistic scenario to 3.0 Mton in the optimistic scenario. In the optimistic scenario there is more economic growth, a larger greenhouse acreage and a higher CO₂ dosage per m² greenhouse. The opposite is the case in the pessimistic scenario. To achieve a reduction in CO₂ a tariff structure is required for CO₂ supply that is based less on fixed costs and more on variable costs.

Trefwoorden: CO₂-emissie, CO₂-dosering, CO₂-behoefte, glastuinbouw, energievoorziening, toekomstscenario's, inkoop en CO₂, tariefstructuur

Dit rapport is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/479979> of op www.wur.nl/economic-research (onder Wageningen Economic Research publicaties).

© 2019 Wageningen Economic Research
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E communications.ssg@wur.nl,
www.wur.nl/economic-research. Wageningen Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel 4.0 Internationaal-licentie.

© Wageningen Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2019
De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Economic Research is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

Wageningen Economic Research Rapport 2019-074 | Projectcode 2282200426

Foto omslag: Shutterstock

Inhoud

	Woord vooraf	5
	Samenvatting	6
	S.1 Belangrijkste uitkomsten	6
	S.2 Overige uitkomsten	6
	S.3 Achtergronden en aanpak	7
	Summary	8
	S.1 Main results	8
	S.2 Other results	8
	S.3 Background and approach	9
1	Inleiding	10
	1.1 Aanleiding, probleemstelling, doel en afbakening	10
	1.2 Aanpak	12
	1.3 Leeswijzer	13
2	Conceptueel raamwerk en rekenmodel	14
3	Analyse klantgegevens CO₂-leveranciers	16
	3.1 Inleiding	16
	3.2 Resultaat analyse	17
	3.3 Afname patroon	19
4	CO₂-behoefte 2017	21
	4.1 Inleiding	21
	4.2 Kwantitatieve invulling raamwerk 2017	21
	4.2.1 Areaal 2017	21
	4.2.2 CO ₂ -behoefte per m ² per gewas 2017	21
	4.3 CO ₂ -behoefte sectorniveau 2017	23
5	Prognoses CO₂-behoefte 2030	24
	5.1 Inleiding	24
	5.2 Scenario's 2030	24
	5.3 Kwantitatieve invulling raamwerk 2030	25
	5.3.1 Areaal 2030	25
	5.3.2 Achtergronden bedrijfseffecten	25
	5.3.3 CO ₂ -behoefte per m ² kas 2030	29
	5.4 CO ₂ -behoefte sectorniveau 2030	32
	5.5 Globale CO ₂ -behoefte per regio 2030	32
6	Reflectie op prognoses	35
7	Conclusie en aanbevelingen	37
	Literatuur en websites	38
	Bijlage 1 Indeling en areaal gewasgroepen in 2017	39
	Bijlage 2 Geraadpleegde bedrijven en organisaties met ervaringsdeskundigen	40
	Bijlage 3 Beschikbare data per bedrijf klantanalyse	41
	Bijlage 4 Keuze regio's	42

Woord vooraf

Tussen de Nederlandse glastuinbouw en de Nederlandse overheid is in de Meerjarenafspraken Energie een doel overeengekomen voor de CO₂-emissie in 2020 en is de ambitie opgenomen van een glastuinbouw zonder CO₂-emissie in 2050. Glastuinbouw Nederland heeft de ambitie om al in 2040 geen CO₂ meer uit te stoten. In het Programma Kas als Energiebron (KaE) werken de glastuinbouw en de overheid samen om doel en ambitie te realiseren. De verwachting is dat een nationaal Klimaatakkoord hier aanvullingen op zal brengen.

Bij vervanging van fossiele energiebronnen door bronnen zonder CO₂-emissie valt de bron voor de eigen CO₂-voorziening voor de glastuinbouw geheel of gedeeltelijk weg. Daardoor is externe CO₂-voorziening een essentieel en samenhangend onderdeel van de transitie naar een glastuinbouw zonder CO₂-emissie. Het programma Kas als Energiebron heeft Wageningen Economic Research gevraagd een prognose te maken van de CO₂-behoefte van de glastuinbouw redenerend vanuit de behoefte vanuit de gewassen en rekening houdend met de extra kosten voor externe CO₂.

Bij de beantwoording van de vraag is voortgebouwd op de eerder ontwikkelde scenario's voor de prognoses van de CO₂-emissie in 2030. Deze scenario's hangen samen met de economische groei. Ook is voor het onderzoek gebruikgemaakt van klantgegevens van leveranciers waarvan de afgelopen jaren al externe CO₂ door de glastuinbouw werd afgenomen en is informatie verkregen van ervaringsdeskundigen.

De geprognostiseerde CO₂-behoefte van de glastuinbouw in 2030 loopt in drie scenario's uiteen van 1,8 tot 3,0 Mton. Dit is 67 tot 91% van de geprognostiseerde CO₂-emissie in 2030 op basis van overeenkomstige scenario's.

Het onderzoek is uitgevoerd door Nico van der Velden en Pepijn Smit. De begeleidingscommissie bestond uit Jolanda Mourits (Programmameider van KaE, ministerie van LNV) en Dennis Medema (Innovatiespecialist van KaE, Glastuinbouw Nederland). Daarnaast was de inbreng van de CO₂-leveranciers en van ervaringsdeskundigen belangrijk.

Prof.dr.ir. J.G.A.J. (Jack) van der Vorst
Algemeen Directeur Social Sciences Group (SSG)
Wageningen University & Research

Samenvatting

S.1 Belangrijkste uitkomsten

De geprognostiseerde CO₂-behoefte van de glastuinbouw in de situatie zonder aardgas loopt in drie scenario's voor 2030 uiteen van 1,8 tot 3,0 Mton. Dit is 67 tot 91% van de geprognostiseerde CO₂-emissie voor 2030 op basis van overeenkomstige scenario's.

Voor deze prognoses is uitgegaan van drie toekomstscenario's voor economische ontwikkelingen. De CO₂-emissie voor 2030 bedraagt in het optimistische scenario 3,0 Mton, in het gematigde scenario 2,5 Mton en in het pessimistische scenario 2,7 Mton. De gemiddelde CO₂-behoefte per m² kas bedraagt in het optimistische scenario 34 kg, in het gematigde scenario 30 kg en in het pessimistische scenario 26 kg.

In het optimistisch scenario blijft het areaal gelijk en is er meer toekomstvertrouwen, nieuwbouw, intensivering ofwel de sector heeft economisch de wind in de rug. In het pessimistische scenario is het tegengestelde het geval en ondervindt de sector tegenwind.

Zowel de absolute CO₂-behoefte als de CO₂-behoefte per m² is in het optimistische scenario het hoogst. Bij de absolute behoefte komt dat vooral door het grotere areaal glastuinbouw in het optimistische scenario. Bij de CO₂-behoefte per m² komt dat doordat in het optimistische scenario de intensivering van de CO₂-behoefte groter is dan de besparing en de extensivering. In het pessimistische scenario is het tegengestelde het geval.

Tabel S.1 Schatting CO₂-behoefte in 2017 en prognose CO₂-behoefte per scenario 2030 van de glastuinbouw op sectorniveau en per subsector bij volledige externe voorziening (Mton)

Subsector	2017	Scenario 2030		
		pessimistisch	gematigd	optimistisch
Groente en fruit	1,6	1,2	1,5	1,8
Bloemen	0,5	0,4	0,6	0,8
Planten	0,3	0,2	0,3	0,4
Uitgangsmateriaal	0,1	0,1	0,1	0,1
Totaal	2,6	1,8	2,5	3,0

De prognose van de CO₂-behoefte in 2030 is gemaakt voor de veronderstelde situatie waarin geen CO₂ uit de verbranding van aardgas beschikbaar komt maar extern wordt ingekocht. De schatting voor 2017 met dezelfde veronderstelling bedraagt op sectorniveau 2,6 Mton en gemiddeld 28 kg per m². Het verschil tussen 2017 en 2030 komt vooral door de mutaties in areaal per gewas en aandeel belichting ofwel het structureffect en in mindere mate door verandering van de CO₂-behoefte per m² kas.

S.2 Overige uitkomsten

Voor meer inzicht in de mogelijke besparing op de CO₂-behoefte is kennisontwikkeling over de relatie tussen CO₂-dosering, de productie en de opbrengstprijzen nodig. Bij de CO₂-behoefte gaat het om zowel de hoeveelheid CO₂ (kg/m².jaar) als de capaciteit (kg/ha.uur). Bovendien zijn de kosten en de tariefstructuur voor de externe CO₂ en opbrengstprijzen van de tuinbouwproducten van belang. Voor het realiseren van CO₂-besparing is een tariefstructuur die minder leunt op vaste kosten en meer op variabele c.q. marginale kosten van belang.

De CO₂-behoefte bevindt zich vooral in en om de Randstad. Daar is immers de meeste glastuinbouw gevestigd. Ook is de CO₂-behoefte hier het meest geconcentreerd. In deze regio bevindt zich ook relatief meer industrie en afvalverwerking die CO₂ als restproduct kunnen aanbieden. In de andere regio's zit minder CO₂-behoefte en is de behoefte minder geconcentreerd. In deze regio's zijn er meer mogelijkheden voor CO₂-voorziening vanuit organisch materiaal zoals hout, mest, gewassen en gewasresten. Bij de CO₂-voorziening is ook inzicht van belang in het afnamepatroon gedurende het jaar en per etmaal, de benodigde capaciteit (kg/ha.uur) en de leveringszekerheid.

S.3 Achtergronden en aanpak

Reductie van de CO₂-emissie in de glastuinbouw (IPCC-methode) kan via twee hoofdlijnen: energiebesparing (vraagreductie) en energievoorziening zonder CO₂-emissie (duurzame energie, inkoop warmte en inkoop elektriciteit). Naast de uitstoot van CO₂ gebruikt de glastuinbouw ook CO₂. CO₂-doseren als meststof is essentieel voor de groei en optimale productie van de gewassen.

Het CO₂-gebruik door de glastuinbouw is in de huidige situatie vooral afkomstig uit de rookgassen van de aardgasgestookte wkk's en verwarmingsketels in de glastuinbouw. Ook wordt CO₂ van partijen buiten de sector ingekocht. Bij vervanging van fossiele energiebronnen door bronnen zonder CO₂-emissie in de glastuinbouw valt de bron voor de eigen CO₂-voorziening geheel of gedeeltelijke weg. Daardoor is externe CO₂-voorziening een essentieel en samenhangend onderdeel van de transitie naar een glastuinbouw zonder CO₂-emissie.

Op verzoek van Programma Kas als Energiebron heeft Wageningen Economic Research een prognose gemaakt van de CO₂-behoefte van de glastuinbouw in 2030. Hierbij is voortgebouwd op de eerder ontwikkelde scenario's voor de prognose van de CO₂-emissie in 2030. De scenario's hangen samen met de economische groei. Hiernaast is voor de CO₂-behoefte geredeneerd vanuit de behoefte vanuit de gewassen, is ervan uitgegaan dat er geen aardgas meer wordt gebruikt en is rekening gehouden met kosten voor externe CO₂-voorziening.

Voor het onderzoek zijn klantgegevens van CO₂-leveranciers aan de glastuinbouw geanalyseerd en is informatie verkregen uit literatuur, ander onderzoek en door gesprekken met ervaringsdeskundigen.

Summary

S.1 Main results

The projected CO₂ requirement of greenhouse horticulture in the situation without natural gas in the three scenarios for 2030 varies from 1.8 to 3.0 Mton. This is 67 to 91% of the projected CO₂ emission for 2030 based on corresponding scenarios.

These prognoses were based on three future scenarios for economic development. The CO₂ emission for 2030 is 3.0 Mton in the optimistic scenario, 2.5 Mton in the moderate scenario and 2.7 Mton in the pessimistic scenario. The average CO₂ requirement per m² greenhouse is 34 kg in the optimistic scenario, 30 kg in the moderate scenario and 26 kg in the pessimistic scenario.

In the optimistic scenario the acreage remains the same and there is more confidence in the future, new construction, intensification or the sector is doing well economically. In the pessimistic scenario the opposite is the case and the sector is experiencing economic difficulties.

Both absolute CO₂ requirement and CO₂ requirement per m² are the highest in the optimistic scenario. In the case of absolute requirement this is mainly due to the larger acreage of greenhouse horticulture in the optimistic scenario. For the CO₂ requirement per m² it is due to the fact that in the optimistic scenario the intensification of CO₂ requirement is greater than the saving and the extensification. The opposite is the case in the pessimistic scenario.

Table S.1 Estimated CO₂ requirement in 2017 and projected CO₂ requirement per scenario 2030 of greenhouse horticulture at sector level and per subsector with complete external supply (Mton)

Subsector	2017	Scenario 2030		
		pessimistic	moderate	optimistic
Vegetables and fruit	1.6	1.2	1.5	1.8
Flowers	0.5	0.4	0.6	0.8
Plants	0.3	0.2	0.3	0.4
Basic material	0.1	0.1	0.1	0.1
Total	2.6	1.8	2.5	3.0

The projected CO₂ requirement in 2030 was based on the assumed situation where no CO₂ is available from natural gas combustion, but that CO₂ is purchased externally. Based on the same assumption, the estimate for 2017 at sector level is 2.6 Mton with an average of 28 kg per m². The difference between 2017 and 2030 is mainly due to the changes in acreage per crop and the lightning share (the structure effect) and to a lesser extent due to a change in CO₂ requirement per m² greenhouse.

S.2 Other results

For greater insight into the potential reduction in CO₂ required, more information is needed on the relationship between CO₂ dosage, production and selling prices. Both amount of CO₂ (kg/m².year) and capacity (kg/ha.hour) are important factors for CO₂ requirement. Other important factors are the costs and tariff structure for external CO₂ and the selling prices of horticultural products. To achieve savings in CO₂ requirement a tariff structure is required that is based less on fixed costs and more on variable or marginal costs.

The CO₂ requirement is mainly in and around the Randstad and the most greenhouse horticulture is also located here. The CO₂ requirement is also the most concentrated here. In addition, in this region there is relatively more industry and waste processing that can supply CO₂ as a residual product. In the other regions the CO₂ requirement is less and the requirement is less concentrated. In these regions there are more possibilities to obtain CO₂ from organic material such as wood, manure, crops and crop residues. Other important factors for CO₂ supply are consumption pattern during the year and per 24-hour period, capacity required (kg/ha.hour) and security of supply.

S.3 Background and approach

There are two main approaches to reduce CO₂ emission in greenhouse horticulture (IPCC method): energy saving (demand reduction) and energy supply without CO₂ emission (sustainable energy and purchasing of heat and electricity). In addition to emitting CO₂, greenhouse horticulture also uses CO₂; CO₂ dosage as a fertiliser is vital for the growth and optimum production of crops.

At present the CO₂ used in greenhouse horticulture is mainly obtained from the smoke gasses from gas-fired CHP units and heating boilers used in this sector. CO₂ is also purchased from parties outside the sector. By replacing fossil energy sources by sources without CO₂ emission in greenhouse horticulture, the sector's internal source of CO₂ supply is completely or partially lost. This means that an external CO₂ supply is a vital and integral part of the transition to greenhouse horticulture without CO₂ emission.

At the request of the Greenhouse as Energy Source Programme, Wageningen Economic Research has prognosticated the CO₂ requirement of greenhouse horticulture in 2030. This prognosis was built on previously developed scenarios to project prognosis CO₂ emission in 2030. The scenarios are linked to economic growth. CO₂ requirement is projected based on requirement by the crops, assuming that natural gas is no longer used and taking into account the costs for external CO₂ supply.

For the study customer data of CO₂ suppliers to greenhouse horticulture were analysed and information was obtained from the literature, other research and by talking to experience experts.

---

1 Inleiding

1.1 Aanleiding, probleemstelling, doel en afbakening

Glastuinbouw en CO₂-dosering

Door het gebruik van fossiele brandstof stoot de glastuinbouw CO₂ uit. Hiernaast gebruikt de sector ook CO₂ als meststof voor de gewassen. Voor het overgrote deel van de gewassen in de kassen is CO₂-dosering als meststof voor het gewas essentieel voor een optimale productie. Gewassen nemen CO₂ op uit de lucht, als bouwsteen bij de fotosynthese. De gewenste CO₂-concentratie in de kaslucht is hoger dan de concentratie in de buitenlucht. Om een hogere concentratie in de kassen te realiseren wordt CO₂ gedoseerd. In de actuele situatie wordt er hoofdzakelijk gebruikgemaakt van CO₂ uit de rookgassen van de aardgasgestookte wkk's en ketels. Hiernaast wordt er CO₂ van derden extern ingekocht. De laatste jaren bedroeg de inkoop op sectorniveau ruim 0,5 Mton (Van der Velden en Smit, 2018).

Reductie CO₂-emissie glastuinbouw en Programma Kas als Energiebron

Ter vermindering van het klimaatteffect en om minder afhankelijk te worden van de grillen van de fossiele energiemarkt is de glastuinbouw actief met de reductie van de CO₂-emissie. Hierover hebben de glastuinbouw en rijksoverheid in 2014 de Meerjarenafspraken Energietransitie Glastuinbouw 2014-2020 gemaakt. In deze Meerjarenafspraken staat de totale CO₂-emissie centraal. Het doel voor 2020 is een maximale totale CO₂-emissie van 4,6 Mton (Brief, 2017).

In de Meerjarenafspraken is ook de ambitie beschreven dat de glastuinbouw in 2050 een volledig duurzame en economisch rendabele energievoorziening wil hebben. Deze ambitie betekent dat de glastuinbouw in 2050 geen CO₂ meer uitstoot. Om het CO₂-doel 2020 en de ambitie 2050 te bereiken, werken glastuinbouw en rijksoverheid samen in het programma Kas als Energiebron (KaE). De glastuinbouw heeft hiernaast zelf de ambitie uitgesproken om al in 2040 geen CO₂ meer uit te stoten.

Marktwensen

Naast de Meerjarenafspraken vragen partijen in de afzetmarkt van tuinbouwproducten en maatschappelijke organisaties inzicht in de milieubelasting van de productie, waar onder de CO₂-emissie. Ook hiervoor is het van belang om de CO₂-emissie te reduceren.

Klimaatakkoord en Prognoses CO₂-emissie glastuinbouw 2030

In Nederland is een Klimaatakkoord in voorbereiding met daarin een CO₂-emissie doel voor de glastuinbouw voor 2030. Op verzoek van KaE zijn door Wageningen Economic Research prognoses gemaakt van de CO₂-emissie van de glastuinbouw in 2030 (Van der Velden et al., 2018). Hiervoor zijn drie economische scenario's ontwikkeld en zijn beleidsmatige aspecten die van belang zijn voor realisatie van de prognoses geïdentificeerd. Wat betreft de beleidsmatige aspecten is naar voren gekomen dat de CO₂-voorziening de achilleshiel is voor reductie van de CO₂-emissie.

Reductie CO₂-emissie en CO₂-voorziening

Voor reductie van de CO₂-emissie van de glastuinbouw zijn er twee hoofdlijnen: energiebesparing (vraagreductie) en het gebruik van energievoorzieningsopties zonder CO₂-emissie. Dit laatste betreft duurzame energie en inkoop warmte en elektriciteit door de glastuinbouw. Deze voorzieningsopties zonder CO₂-emissie brengen echter geen CO₂-voorziening voor de gewassen met zich mee. Externe CO₂-voorziening is dan noodzakelijk. Daarnaast brengt externe CO₂ ook energiebesparing met zich mee. Dit betreft het voorkomen van aardgasverbruik voor de CO₂-voorziening in perioden zonder warmtevraag. Dit wordt ook wel vermeden zomerstook genoemd.

Externe CO₂

De inkoop van externe CO₂ door de glastuinbouw bedraagt de laatste jaren ruim 0,5 Mton. OCAP B.V. (Organic Carbondioxide for Assimilation of Plants) is met een aandeel van circa 80% de belangrijkste

---

leverancier van CO₂. Vanaf 2005 levert OCAP via een leidingnet – eventueel via een andere leverancier - CO₂ aan glastuinbouw in de Zuid-Hollandse gemeenten Westland, Midden Delfland, Lansingerland, Pijnacker-Nootdorp en Zuidplas. De levering van OCAP-CO₂ in Lansingerland wordt gezamenlijk met de restwarmtelevering uitgevoerd door Eneco/AgroEnergy. Ook andere partijen leveren externe CO₂ aan de glastuinbouw. Warmco levert CO₂ van Yara via een leidingnet samen met restwarmte in Terneuzen. Ook wordt er vloeibare CO₂ per as geleverd door onder andere Linde, ACP, Air Liquide, Westfalen en Yara.

CO₂-bronnen

Externe CO₂ kan in de toekomst afkomstig zijn van meerdere bronnen. Voor nu zijn dat elektriciteitscentrales, vergistingsprocessen en de procesindustrie. Voor de toekomst is dat wellicht ook mogelijk door verbranding van afval en biomassa, centrale CO₂-afvang in combinatie met opslag onder de grond (Carbon Capture and Storage - CCS) en winning uit de buitenlucht. Om het broeikas effect te beperken is het van belang dat de externe CO₂ van biogene oorsprong is en niet van fossiele oorsprong.

Voor levering van externe CO₂ aan de glastuinbouw is transport en distributie nodig. Dit kan via de weg, het water en leidingnetten. Infrastructuur is nodig om de CO₂ van de bron ook daadwerkelijk bij de glastuinbouw te krijgen.

De huidige CO₂-voorziening is vooral afkomstig uit de rookgassen van aardgasgestookte wkk en ketels die glastuinbouwbedrijven van energie voorzien. Als bijproduct brengt de CO₂-voorziening weinig kosten met zich mee. Bij externe CO₂-voorziening dient de benodigde CO₂ geschikt te worden gemaakt en te worden getransporteerd, gecontracteerd en gefactureerd. Dit brengt substantiële kosten met zich mee.

Doel

Voor de ontwikkeling van de toekomstige CO₂-voorziening van de glastuinbouw is kwantitatief inzicht nodig in de toekomstige CO₂-behoefte van de glastuinbouw, zowel op nationaal, regionaal en bedrijfstypeniveau. Hierbij is het van belang dat wordt geredeneerd vanuit de CO₂-behoefte van de gewassen en dat rekening wordt gehouden met de extra kosten die inkoop van externe CO₂ met zich meebrengt.

Resultaat

Het project is gericht op het maken van een kwantitatieve prognose van de CO₂-behoefte van de glastuinbouw in 2030 op sectorniveau en voor een aantal deelgebieden van Nederland. Met het resultaat kan gericht worden gewerkt aan de mogelijke voorziening van de CO₂-behoefte.

Afbakening

- De kwantitatieve prognose is gemaakt voor 2030 en niet voor de jaren of het traject tussen het heden en 2030.
- De wijze waarop in de behoefte extern kan worden voorzien en het verloop van deze behoefte gedurende het jaar vallen buiten dit onderzoek. Het gaat om de kwantificering van de CO₂-behoefte op jaarbasis.
- Onder de sector glastuinbouw wordt verstaan het glastuinbouwareaal in Nederland volgens de Landbouwtelling (LBT) gepubliceerd door het CBS.
- Naast de CO₂-behoefte kan ook inzicht gewenst zijn in de mate waarin met de externe CO₂ vervanging van fossiel brandstofverbruik en energiebesparing (vermeden zomerstook) wordt gerealiseerd; dit valt buiten dit onderzoek.
- In dit onderzoek wordt gerekend met een gemiddelde CO₂-behoefte per m² per gewas(groep) in de huidige en toekomstige situatie. Rond de gemiddelden per gewas(groep) bestaat spreiding. De gemiddelden zijn gebruikt en geschikt voor de berekeningen in dit onderzoek maar niet bedoeld voor normeringen.

1.2 Aanpak

Het onderzoek naar de toekomstige CO₂-behoefte van de glastuinbouw bouwt voort op het project Prognoses CO₂-emissie van de glastuinbouw 2030 en op de drie scenario's die voor dit project werden ontwikkeld (Van de Velden et al., 2018).

De aanpak van het onderzoek naar de CO₂-behoefte van de glastuinbouw kent de volgende onderdelen:

- a. doorontwikkeling conceptueel raamwerk en rekenmodel
- b. analyse klantgegevens van CO₂-leveranciers
- c. kwantitatieve invulling raamwerk voor 2017 en voor de scenario's voor 2030
- d. kwantificering huidige (2017) en toekomstige (2030) CO₂-behoefte, nationaal en per regio.

Deze onderdelen zijn hierna toegelicht.

a. Doorontwikkeling conceptueel raamwerk en rekenmodel

In dit onderdeel is het conceptueel raamwerk voor de kwantificering van de CO₂-behoefte op sectorniveau ontwikkeld. Hierbij is voortgebouwd op het conceptueel raamwerk van de Prognoses van de CO₂-emissie 2030. Voor de Prognose van de CO₂-behoefte is ook uitgegaan van de drie scenario's die samenhangen met verschillen in economisch groei. Vervolgens is op basis van het raamwerk een rekenmodel gemaakt.

Bij de kwantificering van de CO₂-behoefte wordt geredeneerd vanuit de gewassen. De CO₂-behoefte verschilt tussen de gewas(groepen). Dit geldt ook voor het niet en wel toepassen van belichting. Daarom is in het raamwerk onderscheid gemaakt naar gewas(groepen) en wel of geen toepassing van belichting. In bijlage 1 zijn de gehanteerde gewas(groepen) en het areaal per gewas(groep) in 2017 vermeld.

b. Analyse klantgegevens

Het conceptueel raamwerk dient kwantitatief te worden ingevuld ofwel er dienen uitgangspunten te worden gekozen. Empirische informatie over de CO₂-behoefte per gewas is vrijwel niet beschikbaar. Hierbij is relevant dat het regelen van de CO₂-dosering in de kas plaatsvindt op basis van de concentratie in de kaslucht (ppm) en doseercapaciteit (kg/uur). Er wordt daardoor dus gedacht en gemeten in concentraties en doseervermogen terwijl voor de kwantificering van de CO₂-behoefte het volume (kg/m².jaar) relevant is. Kwantitatieve informatie over het volume die wel beschikbaar is, is circa 25 jaar geleden gemeten. Daarnaast wordt in de actuele situatie aan een deel van de glastuinbouwbedrijven externe CO₂ geleverd. Om meer kwantitatief inzicht te krijgen in de actuele CO₂-behoefte per gewas zijn klantgegevens van CO₂-leveranciers geanalyseerd.

c. Kwantitatieve invulling raamwerk voor 2017 en voor de scenario's voor 2030

In dit onderdeel is het conceptueel raamwerk c.q. het rekenmodel kwantitatief ingevuld. Dit heeft plaatsgevonden voor een veronderstelde situatie zonder aardgas in 2017 en de toekomstige situatie zonder aardgas in 2030. Ook hier is onderscheid gemaakt naar het areaal per gewas(groep) en naar de CO₂-behoefte per gewas(groep), beide zonder en met belichting.

Bij de kwantitatieve invulling voor het areaal in 2017 is gebruikgemaakt van de Landbouwtelling (LBT) en voor 2030 van de ontwikkelde scenario's voor Prognoses CO₂-emissie glastuinbouw 2030. Voor de kwantitatieve invulling van de CO₂-behoefte per m² per gewas(groep) in 2017 en 2030 is uitgegaan van een veronderstelde situatie waarin de glastuinbouw alleen externe CO₂ ter beschikking heeft en er dus geen aardgas wordt verstoekt. In 2017 is dat nog niet de praktijk. De veronderstelde situatie is ingevuld door voor de kwantitatieve invulling van de CO₂-behoefte per m² kas per gewas(groep) voort te bouwen op de resultaten van de analyse van de klantgegevens. Ook is gezocht naar (deel)informatie over mogelijke toekomstige ontwikkelingen. Hiervoor is literatuur gebruikt en zijn vooral ervaringsdeskundigen geraadpleegd. Deze personen hebben door hun werkzaamheden zicht op ontwikkelingen van deelaspecten die van belang zijn voor de invulling van de CO₂-behoefte per m². Het zijn vertegenwoordigers van toeleveranciers, onderzoeksinstituten en adviesorganisatie. Ook

---

vertegenwoordigers van KaE en glastuinbouwondernemers zijn geraadpleegd. In bijlage 2 is een lijst opgenomen met geraadpleegde organisaties met ervaringsdeskundigen.

d. Kwantificering huidige (2017) en toekomstige (2030) CO₂-behoefte nationaal en per deelgebied
Na invulling van het raamwerk c.q. het rekenmodel is de huidige en toekomstige CO₂-behoefte op sectorniveau berekend. Dit is gedaan voor de glastuinbouw in geheel Nederland en voor 2030 ook globaal voor regio's binnen Nederland. De keuze van de regio's is uiteengezet in bijlage 4.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 is het conceptueel raamwerk en het rekenmodel uiteengezet. Hierin is onderscheid gemaakt naar sectorstructuur (areaal) en CO₂-behoefte per m² kas. In hoofdstuk 3 is de analyse van de klantgegevens van de CO₂-leveranciers behandeld. In hoofdstuk 4 is de huidige sectorstructuur en de CO₂-behoefte per m² per gewas in 2017 behandeld en zijn de berekeningen van de huidige CO₂-behoefte op sectorniveau voor geheel Nederland gepresenteerd. In hoofdstuk 5 is dit gedaan voor de toekomstige situatie in 2030 op sectorniveau voor geheel Nederland en per regio. Tot slot komt in hoofdstuk 6 de reflectie op de prognose aan bod en zijn in hoofdstuk 7 de conclusies en aanbevelingen verwoord.

---

2 Conceptueel raamwerk en rekenmodel

CO₂-behoefte sectorniveau

De CO₂-behoefte van de glastuinbouw (Mton) zowel in het heden als in de toekomst wordt bepaald door twee elementen namelijk areaal (ha) en de CO₂-behoefte per eenheid oppervlakte (kg/m².jaar). In dit hoofdstuk is het conceptueel raamwerk c.q. rekenmodel voor het bepalen van de huidige en toekomstige CO₂-behoefte van de glastuinbouw uiteengezet. Hierbij is voortgebouwd op het conceptueel raamwerk dat is ontwikkeld voor de Prognoses CO₂-emissie glastuinbouw 2030 (Van der Velden et al., 2018).

Areaal

In het raamwerk (figuur 2.1) wordt uitgegaan van de actuele sectorstructuur (2017) en de sectorstructuur in de toekomst (2030). Voor dit project omvat de sectorstructuur het areaal (ha) per gewas(groep) opgesplitst naar wel en geen belichting.

Het areaal per gewasgroep in 2017 is beschikbaar vanuit de LBT. Op de ontwikkeling van deze arealen in de toekomst zijn vele factoren van invloed. Een aantal belangrijke factoren zijn: economische groei, marktvraag, internationale concurrentie, productiekosten, productieomstandigheden, intensivering, extensivering, enzovoort. Een deel van deze factoren hebben directe invloed op het areaal en een deel heeft indirecte invloed. Het toekomstig areaal per gewas(groep) is bepaald voor de Prognoses CO₂-emissie glastuinbouw 2030. Hierbij zijn de factoren die van invloed zijn op de toekomstige ontwikkeling in beschouwing genomen.

CO₂-behoefte per m²

Ook voor de CO₂-behoefte per m² wordt uitgegaan van de actuele (2017) en toekomstige situatie (2030). Voor beide wordt ervan uitgegaan dat de CO₂-voorziening extern plaats zal vinden ofwel er wordt op de glastuinbouwbedrijven geen aardgas meer gebruikt voor de CO₂-voorziening. De toekomstige ontwikkeling van de CO₂-behoefte per m² kas is afhankelijk van meerdere factoren zoals planning van de teelt, kennis en strategie van de ondernemer, gebruik van belichting, in gebruik zijnde kassen, mate van ventileren, schermen, isolatie, kasklimaatstrategie van de ondernemer en niet op de laatste plaats het effect op de productie per m², de kwaliteit van de productie en de kosten voor de externe CO₂.

Deze ontwikkelingen dienen geplaatst te worden in het raamwerk. Hierbij is voor de ontwikkeling van de toekomstige CO₂-behoefte voorgebouwd op de processen intensivering, extensivering en besparing uit het onderzoek *Effect intensivering, extensivering en energiebesparing op de CO₂-emissie van de Nederlandse glastuinbouw* (Van der Velden en Smit, 2017). Deze processen maken ook deel uit van het raamwerk dat is ontwikkeld voor de Prognoses CO₂-emissie 2030 (Van der Velden et al., 2018).

Intensivering en extensivering

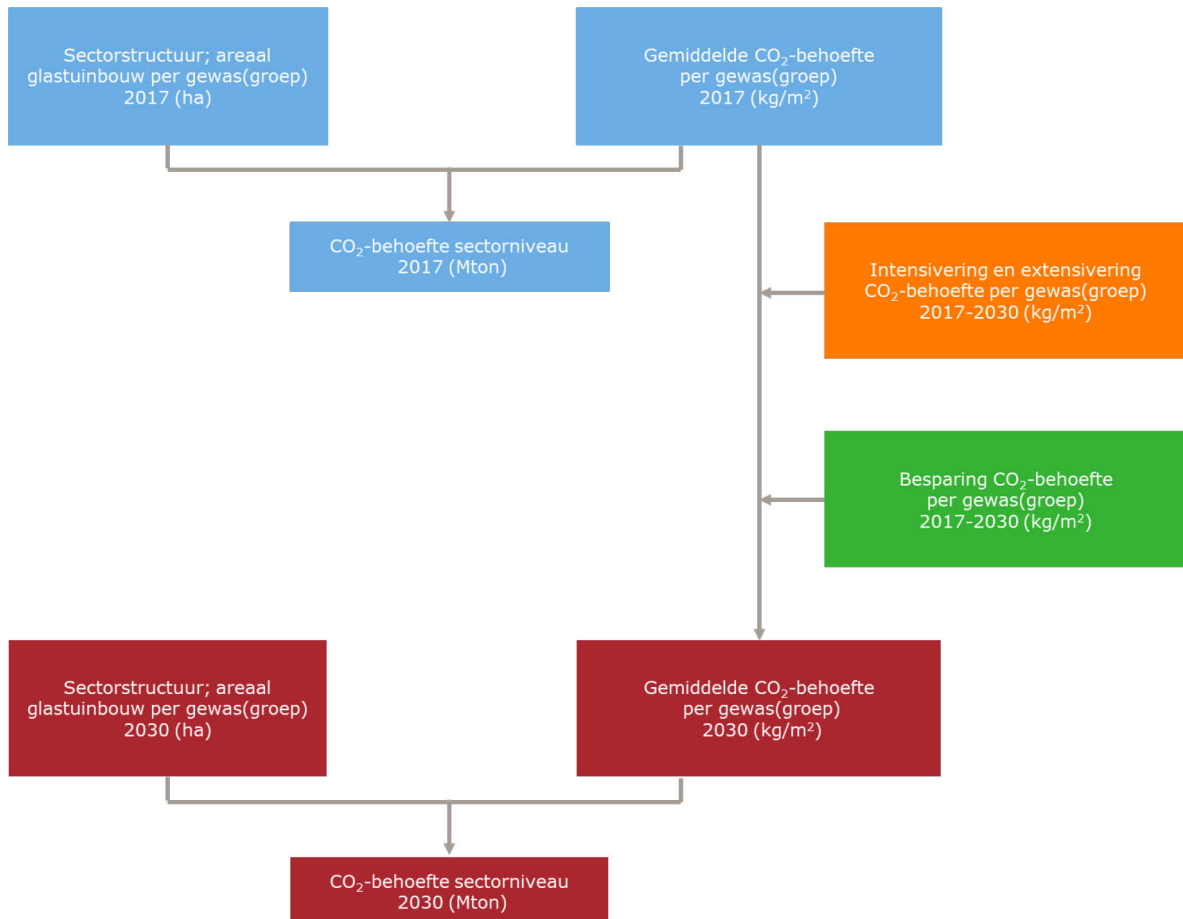
Intensivering en extensivering zijn afzetmarkt gedreven processen. De afzetmarkt van glastuinbouwproducten vertoont de trend dat er meer winterproductie en jaarrond aanvoer wordt gevraagd. Hiermee samenhangend zijn er hogere prijzen voor glastuinbouwproducten in de winterperiode. Om de productie te verschuiven naar de winterperiode ontstaat intensivering in de vorm van belichting zowel qua areaal als intensiteit. Intensivering doet de energievraag en de CO₂-behoefte toenemen. Ontwikkelingen tegengesteld aan intensivering is extensivering. Door intensivering neemt de CO₂-behoefte toe en door extensivering neemt de CO₂-behoefte af.

De processen intensivering en extensivering spelen zich af op de bedrijven maar ook op sectorniveau. Op sectorniveau wijzigt de gemiddelde energie- en CO₂-behoefte van de glastuinbouw ook door verandering sectorstructuur c.q. het areaal per gewas. Dit wordt het structureffect genoemd. Door de opsplitsing van het totaal areaal in het areaal per gewas(groep) en in wel en geen belichting maakt het effect van het areaal belichting ook deel uit van het structureffect. Dit geldt niet voor de belichtingsintensiteit en de belichtingsduur binnen de gewas(groepen). Dit zijn bedrijfseffecten.

Besparing

Naast extensivering kan de CO₂-behoefte per gewas(groep) ook verminderen door besparing op bedrijfsniveau. Hierbij kan gedacht worden aan CO₂-besparing in combinatie met Het Nieuwe Telen (HNT). Bij HNT wordt het klimaat anders geregeld waardoor de kassen minder worden geventileerd (Geelen et al., 2015). Hierdoor kan het energieverlies en het CO₂-verlies naar buiten de kas worden beperkt. Dit kan ook door nieuwe (dichtere) kassen. Door onderzoek zal er meer inzicht ontstaan in de vraag in welke uren het voor het gewas niet of juist wel zinvol is om CO₂ te doseren. Door het eerste kan er CO₂-worden bespaard en door het tweede kan de CO₂-behoefte toenemen. Dit laatste is geen besparing maar intensivering.

Figuur 2.1 Schematische weergave conceptueel raamwerk

CO₂-behoefte sectorniveau

Op basis van de actuele CO₂-behoefte per m² (2017) en de processen intensivering, extensivering en besparing ontstaat de CO₂-behoefte per m² in 2030. De actuele en toekomstige CO₂-behoefte op sectorniveau (Mton) is geaggregeerd met formule (1). Deze formule omvat het areaal per gewas(groep) en de CO₂-behoefte per m² per gewas(groep) en is gebruikt voor zowel de berekeningen op nationaal en op regionaal niveau.

Formule (1):

$$CO_2 - \text{behoefte sectorniveau jaar } x = \sum_{bt=1}^n (CO_2 - \text{behoefte per m}^2 \text{ jaar } x_{bt} \times \text{Areaal jaar } x_{bt}) / 10^5$$

Waarin:

CO₂-behoefte sectorniveau (Mton)

CO₂-behoefte per m² (kg/m².jaar)

Areaal (ha)

bt = bedrijfstype

bedrijfstype = gewas(groep) zonder en met belichting

---

3 Analyse klantgegevens CO₂-leveranciers

3.1 Inleiding

Databronnen

Dit hoofdstuk gaat over de analyse van geanonimiseerde klantgegevens van CO₂-leveranciers aan glastuinbouwbedrijven over 2017. De leveranciers OCAP, Eneco/Agro Energy en WARMCO hebben hiervoor data beschikbaar gesteld. Door OCAP wordt CO₂ geleverd aan eigen klanten en Eneco/ Agro Energy verkoopt OCAP CO₂ in combinatie met restwarmte aan glastuinbouwbedrijven in de gemeente Lansingerland (ROCA project). Door WARMCO wordt restwarmte en CO₂ geleverd aan glastuinbouwbedrijven in Terneuzen.

Naast de verkoop van CO₂ is ook andere informatie per klant beschikbaar gesteld. Dit betreft onder andere het gewas, het gebruik van restwarmte, het gebruik van wkk, het gebruik van een rookgasreiniger in combinatie met de wkk en de contractcapaciteit van de CO₂-levering. Een overzicht van de beschikbare data per bedrijf is opgenomen in bijlage 3.

Duurzame warmte

Een deel van de bedrijven in de datasets gebruikt ook duurzame warmte. Wageningen Economic Research heeft vanuit de Energiemonitor Glastuinbouw de beschikking over informatie van de projecten met duurzame warmte in de glastuinbouw. Deze data zijn gekoppeld aan de klantgegevens waardoor per bedrijf naast de inkoop van CO₂ en restwarmte ook het gebruik van duurzame warmte beschikbaar is. Duurzame warmte omvat aardwarmte, herwonnen zonnewarmte, inkoop duurzame warmte en warmte geproduceerd met biobrandstoffen en met inkoop duurzaam gas. Zowel restwarmte als duurzame warmte brengt voor de glastuinbouw geen CO₂-emissie met zich mee (IPCC-methode). Het totaal van restwarmte en duurzame warmte per bedrijf wordt in dit onderzoek alternatieve warmte genoemd.

Analyse

De beschikbare data van de bedrijven met CO₂-inkoop zijn in eerste instantie geanalyseerd met multiële regressieanalyse. Deze analyse was gericht op het kwantificeren van de relatie tussen het gebruik van alternatieve warmte (GJ/m²) en de inkoop van CO₂ (kg/m²). Bij de multiële regressieanalyse zijn naast het gebruik van alternatieve warmte ook andere data per bedrijf zoals contractcapaciteit, teelt, gebruik wkk met rookgasreiniger in beschouwing genomen. Uit deze analyse bleek dat ongeveer driekwart van de verschillen in CO₂-inkoop tussen de bedrijven samen te hangen met de contractcapaciteit van de CO₂ levering (kg/uur.ha). Bovendien waren er intercorrelaties tussen contractcapaciteit en de overige variabelen. Hierdoor leidde regressieanalyse statistisch niet tot het verkrijgen van het gewenste kwantitatieve inzicht. De analyse van de klantgegevens is vervolgens uitgevoerd door analyse van groepen bedrijven. Deze groepsanalyse bracht wel kwantitatief inzicht.

Groepsanalyse

In de groepsanalyse is ook gezocht naar de relatie tussen het gebruik van alternatieve warmte (GJ/m²) en de inkoop van CO₂ (kg/m²). Hiervoor zijn de bedrijven met CO₂-inkoop ingedeeld naar gewassen. Vervolgens is per gewas in subgroepen gekeken naar de wijze van energievoorziening zoals het wel of niet gebruik van wkk met rookgasreiniger en van alternatieve warmte. Per gewas en per subgroep is de gemiddelde CO₂-inkoop (kg/m²) en het gemiddelde gebruik van alternatieve warmte bepaald (GJ/m²).

Leveringsonderbrekingen

In 2017 waren er bij de levering van CO₂ onderbrekingen. Bij de analyse is dat in beginsel geen probleem. Er wordt immers gezocht naar de relatie tussen de mate van het gebruik van alternatieve warmte (GJ/m²) en de mate van inkoop van CO₂ (kg/m²). In de perioden met onderbreking van de levering van CO₂ wordt er ook minder alternatieve warmte gebruikt, omdat er dan meer dan normaal

---

aardgas wordt verstoekt voor de warmte- en CO₂-voorziening. Met de leveringsonderbrekingen is rekening gehouden bij het gebruiken van de resultaten van de klantanalyse voor het invullen van de CO₂-behoefte in hoofdstuk 4.

Combinatie met andere leveranciers

Het kan voorkomen dat er bedrijven zijn die naast CO₂ van de dataverstrekkingen ook CO₂ afnemen (per as) van een andere leverancier. Hierover is geen informatie beschikbaar. Op basis van navraag bij de CO₂-leveranciers wordt verwacht dat dit een beperkt aantal bedrijven betreft. Op deze bedrijven is de hoeveelheid CO₂ die is ingekocht groter. Dit is meegenomen bij de kwantitatieve invulling van de CO₂-behoefte per m².

3.2 Resultaat analyse

Het resultaat van de groepsanalyse is vermeld in tabel 3.1. In deze tabel zijn in de eerste kolom de gewassen vermeld en vervolgens van links naar rechts het resultaat van alle bedrijven per gewas en vervolgens van specifieke groepen bedrijven met specifieke kenmerken vermeld. Het resultaat omvat per groep, het aantal bedrijven, de gemiddelde inkoop van CO₂ (kg/m²) en het gebruik van alternatieve warmte (GJ/m²) per gewas.

Als eerste is het resultaat van alle bedrijven vermeld (489 bedrijven), vervolgens van de bedrijven met een wkk met rookgasreiniger (105 bedrijven), zonder wkk met rookgasreiniger (384 bedrijven), met alternatieve warmte (95 bedrijven), met alternatieve warmte en zonder wkk met rookgasreiniger (77 bedrijven) en tot slot de bedrijven die volledig in de warmtevraag voorzien met alternatieve warmte (6 bedrijven). De verwachting was dat van links naar rechts de inkoop CO₂ (kg/m²) en het gebruik van alternatieve warmte zou toenemen. Dit blijkt bij de meeste gewassen inderdaad het geval te zijn. Bij de meeste gewassen zien we van links naar rechts een oplopende CO₂-inkoop. Bij sommige gewassen is de toename minder duidelijk. Dit komt waarschijnlijk door het lagere aantal waarnemingen per gewas en per subgroep binnen een gewas. Ondanks deze relatief kleine beperkingen geeft dit overzicht kwantitatief inzicht in de CO₂-behoefte per m² in combinatie met het gebruik van alternatieve warmte.

Bij de laatste groep met een volledige alternatieve warmtevoorziening is het gemiddelde per gewas niet vermeld in verband met herkenbaarheid van individuele bedrijven. Dit geldt ook voor overige groepen per gewas(groep) met weinig waarnemingen. De niet-vermelde informatie is echter wel gebruikt bij het bepalen van de CO₂-behoefte per m² in hoofdstuk 4.

CO₂-inkoop per gewas

Bij de afzonderlijke gewassen valt op dat voor roos de meeste CO₂ per m² wordt ingekocht. Gemiddeld ligt dit tussen de 80 en 90 kg/m². Tussen de groepen met en zonder wkk met rookgasreiniger bestaat bij roos weinig verschil, terwijl dit wel werd verwacht omdat de rookgassen uit de wkk kunnen worden gebruikt voor CO₂-dosering. Dit hangt samen met de behoedzaamheid waarmee in roos rookgassen gedoseerd worden. Door gevoeligheid van het gewas roos voor groeiverstoringen door vervuiling van de kaslucht wordt er vaak pas met rookgassen uit de wkk gedoseerd als de ventilatie het risico beperkt. Hierdoor wordt er minder vanuit de wkk gedoseerd en er wordt relatief veel CO₂ ingekocht.

Na de roos wordt voor lysianthus en vruchtgroenten de meeste CO₂ ingekocht. Bij lysianthus ligt de inkoop gemiddeld op ruim 40 kg/m² en bij vruchtgroente bij volledige alternatieve warmtevoorziening ligt dit iets onder de 40 kg/m². Bij de gewassen chrysanthe, gerbera, lelie en alstroemeria ligt de CO₂-inkoop in de groep zonder wkk met rookgasreiniger tussen de 25 en 35 kg/m². De gewassen waar de gemiddelde inkoop het laagst is (< 10 kg/m²), zijn anthurium, orchidee (snijbloem), perkplanten en uitgangsmateriaal. Freesia, potplanten, overige bloemen en overige groenten nemen een tussenpositie in.

Tabel 3.1 Resultaten groepsanalyse klantgegevens 2017 a) b)

gewassen	aantal bedrijven (N), gemiddelde inkoop CO ₂ (kg/m ²) en gemiddelde gebruik van alternatieve warmte (GJ/m ²) (gewogen per bedrijf)																
	alle bedrijven		bedrijven met wkrr			bedrijven zonder wkrr			bedrijven met alt warmte			bedrijven met alt warmte geen wkrr			bedrijven met 100% alt warmte geen wkrr		
	N	kg CO ₂ /m ²	N	kg CO ₂ /m ²	GJ/m ²	N	kg CO ₂ /m ²	GJ/m ²	N	kg CO ₂ /m ²	GJ/m ²	N	kg CO ₂ /m ²	GJ/m ²	N	kg CO ₂ /m ²	GJ/m ²
Groente																	
tomaat	70	22,8	27	22,6	0,26	43	22,9	0,14	15	34,4	0,86	7	37,4	0,86			
paprika	107	18,6	23	15,5	0,06	84	19,4	0,25	26	21,8	0,85	23	23,2	0,9			
komkommer	20	19,3	4	24,2	0,10	16	18,1	0,2	4	16,9	0,88	3	21,2	1,05			
aubergines	9	24	0			9	24	0,15	1			1					
overige groente	6	16,3	1			5	18,6	0	0			0					
Totaal	212		55			157			46			34			6	38,2	1,0
Bloemen																	
roos	39	86,3	21	84,4	0	18	88,6	0	1			0					
chrysant	43	24,9	8	12,7	0	35	27,7	0	1			0					
gerbera	24	33	6	31,2	0,07	18	33,5	0	1			0					
lelie	4	23	1			3	25,3	0	0			0					
alstroemeria	3	32,8	0			3	32,8	0,07	1			1					
Orchidee/cymbidium	35	9,9	2			33	9,9	0,19	11	7,7	0,56	11	7,7	0,56			
anthurium	13	4,2	1			12	4,5	0,33	4	5,3	0,98	4	5,3	0,98			
lisianthus	4	40,2	0			4	40,2	0	0			0					
freesia	8	17,9	1			7	15,6	0,06	3	26,9	0,15	3	26,9	0,15			
ov bloemen	21	13,8	3	10,9	0	18	14,2	0,10	4	11,8	0,46	4	11,8	0,46			
Totaal	194		43			151			26			23					
Planten																	
Potplanten	73	11,9	7	11,5	0,27	66	12	0,19	20	6,9	0,71	17	6,9	0,73			
wv potplant bloei	25	8,8	2			23	8,7	0,42	13	7	0,84	11	6,6	0,87			
wv potplant blad	5	7,2	0			4	9	0,24	2			2					
Perkplanten	1		0			1			0			0					
Totaal	74		7			67			20			17					
Uitgangsmateriaal	9	7,1	0			9	7,1	0,27	3	10,7	0,81	3	10,7	0,81			
Totaal	489		105			384			95			77					

a) In de in grijs gemarkeerde groepen is het aantal bedrijven in verband met de herkenbaarheid te klein om het resultaat te vermelden.

b) wkrr = wkk met rookgasreiniger

Vergelijking met historische meetresultaten

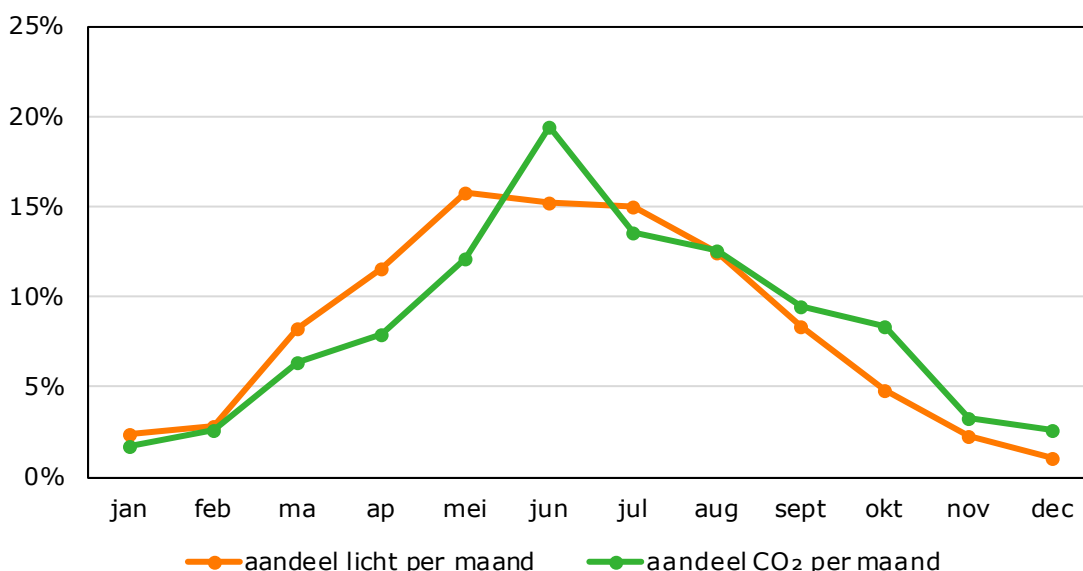
In de jaren 1992 en 1993 is er op praktijkbedrijven met tomaat gemeten aan de CO₂-intensiteit (Van der Sluis et al., 1995). Onder CO₂-intensiteit werd verstaan de mate van CO₂-doseren (kg/m².jaar). De CO₂ was daarbij volledig afkomstig van de aardgasketel. De CO₂-intensiteit bedroeg toen bij tomaat zonder belichting gemiddeld 34 kg/m². Voor de huidige situatie (2017) wordt uitgegaan van een CO₂-behoefte bij tomaat zonder belichting van 45 kg/m² (paragraaf 4.2.2). Dit betekent een toename van 11 kg/m² over een periode van 25 jaar. Deze toename is het saldo van intensivering van de CO₂-behoefte en CO₂-besparing. Deze toename betekent dat over deze periode de intensivering van de CO₂-behoefte duidelijk groter was dan de CO₂-besparing ondanks dat de toenmalige kosten voor de CO₂ uit de aardgasketel substantieel lager waren dan de actuele kosten voor inkoop.

3.3 Afname patroon

Door verschil in mate van CO₂-dosering gedurende het jaar is de inkoop van CO₂ gedurende het jaar niet gelijk. Voor het bepalen van de CO₂-behoefte per m² per gewasgroep in 2017 (paragraaf 4.2.2) vanuit de resultaten van de klantanalyse (paragraaf 3.2) en voor de CO₂-behoefte in 2030 (paragraaf 4.4.3) is inzicht gewenst het afname patroon gedurende het jaar.

In figuur 3.1 is het globale afnamepatroon van OCAP-CO₂ en het aandeel van de lichthoeveelheid per maand in het jaartotaal, beiden in 2017, weergegeven. Uit de figuur blijkt dat de meeste CO₂ wordt verkocht in de periode mei t/m augustus. In de kwartalen 2 en 3 ligt het aandeel van de verkoop ten opzichte van jaarlijkse verkoop op 39 en 36%. In de kwartalen 1 en 4 is dat 11 en 14%. In het zomerhalfjaar (april tot en met september) bedraagt het aandeel 75% en in het winterhalfjaar 25%.

Het voorgaande hangt samen met de hoeveelheid licht. In uren zonder licht is er vanuit het gewas geen CO₂-behoefte. In de zomerperiode is het langer licht met een hogere intensiteit in vergelijking met in de winterperiode. Hierdoor is er meer CO₂-behoefte en wordt er meer gedoseerd. Daarnaast is het voor de CO₂-doserperiode relevant of er belichting wordt gebruikt en wanneer er geplant en geoogst wordt.

Figuur 3.1 Afnamepatroon OCAP¹ en aandeel van de lichthoeveelheid per maand (globale straling in J/cm²) in 2017 a)

a) In deze figuur is de CO₂-verkoop tijdens leveringsonderbrekingen bijgeschat door interpolatie.

In juni wordt de meeste CO₂ ingekocht. Juni behoort ook tot de maanden met het meeste licht (figuur 3.10). Uit de figuur blijkt ook dat in het eerste halfjaar de lijn van het afnamepatroon onder de lijn met het aandeel van het licht per maand ligt. In het tweede halfjaar is het tegengestelde het geval. Dit hangt waarschijnlijk samen met de lagere luchtvochtigheid van de buitenlucht in het voorjaar en de hogere luchtvochtigheid in het najaar. Hierdoor wordt er in het tweede half jaar meer geventileerd. Wat ook opvalt, is dat in de maand juli maar weinig meer CO₂ wordt verkocht in vergelijking met augustus en beduidend minder dan in juni. Dit hangt zeer waarschijnlijk samen met de hogere buitentemperaturen en de lagere productprijzen in juli. Door de hogere temperaturen zijn de luchtramen meer open waardoor er meer CO₂ nodig is om de CO₂-concentratie op peil te houden. Bovendien zijn de productprijzen in hartje zomer lager. De grotere ventilatie en de lagere prijzen maken het bedrijfseconomisch minder interessant om veel CO₂ in de kassen te brengen.

4 CO₂-behoefte 2017

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk is de kwantitatieve invulling van de elementen sectorstructuur en CO₂-behoefte per m² in het conceptueel raamwerk voor 2017 uiteengezet. Dit betreft de elementen areaal en CO₂-behoefte per m², beide per gewas(groep). Hieruit ontstaan de resultaten van de CO₂-behoefte op sectorniveau in 2017.

4.2 Kwantitatieve invulling raamwerk 2017

4.2.1 Areaal 2017

De bestaande situatie voor het areaal per gewas(groep) in 2017 is kwantitatief ingevuld vanuit de LBT. Vanuit de LBT is het areaal per gewas(groep) beschikbaar. Vanuit het project Prognoses CO₂-emissie glastuinbouw 2030 is het aandeel belichting per gewas(groep) in 2015 beschikbaar.¹ Het resultaat hiervan is samengevat per subsector in tabel 4.1. Voor het overzicht van de gewas(groepen) die deel uitmaken van de subsectoren wordt verwezen naar bijlage 1.

Tabel 4.1 Areaal glastuinbouw en aandeel belichting per subsector in 2017 a)

Subsector	Areaal (ha)	Aandeel belichting
Groenten 1)	4.585	13
Bloemen	1.815	59
Planten	2.030	35
Uitgangsmateriaal	650	52
Totaal	9.080	30

a) Inclusief een beperkt areaal fruit onder glas.

Bron: Areaal: LBT; Aandeel belichting: Wageningen Economic Research (Prognoses CO₂-emissie glastuinbouw 2030).

4.2.2 CO₂-behoefte per m² per gewas 2017

Bronnen

Na invulling van het areaal resteert de invulling van de rechterhelft van het conceptueel raamwerk ofwel de gemiddelde CO₂-behoefte per m² per gewas(groep). Hierbij is voortgebouwd op de resultaten van de analyse van de klantgegevens van de CO₂-leveranciers (hoofdstuk 3). Ook waren voor de toetsing het gemiddelde aardgasverbruik per gewas(groep) beschikbaar vanuit de Energiemonitor Glastuinbouw (Van der Velden en Smit, 2018) en is informatie gebruikt van ervaringsdeskundigen.

Kosten externe CO₂-voorziening

Op basis van de informatie uit de hiervoor genoemde bronnen is een schatting gemaakt van de CO₂-behoefte (kg/m².jaar) per gewas(groep) in 2017. Voor deze schatting is uitgegaan van de veronderstelde situatie waarin geen aardgas wordt gebruikt op de glastuinbouwbedrijven en de CO₂-behoefte dus volledig wordt ingevuld met externe CO₂. Hierdoor is een volledige alternatieve CO₂-voorziening nodig. Een dergelijke voorziening brengt kosten met zich mee. Omdat is uitgegaan van de resultaten van de analyse van de klantgegevens van de CO₂-leveranciers ofwel de inkoop door

¹ In de achterliggende jaren is bij de belichting vooral de belichtingsintensiteit toegenomen en in mindere mate het areaal met belichting. Voor het aandeel belichting voor 2017 is de informatie van 2015 aangehouden.

glastuinbouwbedrijven is impliciet rekening gehouden met de extra kosten voor externe CO₂-voorziening (prijspeil 2017).

CO₂-behoefte per m² per gewas(groep)

De schatting van de CO₂-behoefte (kg/m²) per gewas(groep) in 2017 is vermeld in tabel 4.2. Ook hier zit bij het gewas roos de grootste CO₂-behoefte (80 kg/m² bij belichting), gevolgd voor Lysianthus (55 kg/m² bij belichting), vruchtgroente met belichting (40-50 kg/m²) en vruchtgroente zonder belichting (35-45 kg/m²). De laagste CO₂-behoefte per m² met minder dan 15 kg/m² zit bij de extensievere gewas(groepen) zoals fruit, perkplanten en boomkwekerij. Bij de andere gewas(groepen) zit de CO₂-behoefte daartussen.

Onderscheid belicht en onbelicht

Bij alle gewas(groepen) ligt de CO₂-behoefte bij een belichte teelt op een hoger niveau dan bij een onbelichte teelt. Dit komt vooral doordat bij een belichte teelt de gewasgroei door het kunstlicht wordt gestimuleerd en dit brengt extra CO₂-behoefte met zich mee. Hierbij is ook relevant dat door belichting het meer uren licht is in de kas en er dus over een langere periode CO₂-gedoseerd wordt. Hiernaast wordt in de situatie met belichting energie-intensiever geteeld en meer gericht op productie in de winterperiode. Dit uit zich in een grotere energievraag en een grotere CO₂-behoefte. Hierbij wordt de CO₂-intensiteit van belichte vruchtgroenten gedempt door teeltwisseling en groei van jonge planten in een periode met meer licht in relatief zonnige maanden tijdens of kort na de zomer.

De gewasgroepen (overige groente, overige bloemen, overige bloemkwekerij, potplanten en uitgangsmateriaal) bestaan uit meerdere gewassen. Het zijn juist de intensievere gewassen binnen deze groepen waar belichting wordt toegepast. Hierdoor ontstaat er binnen deze groepen een groter verschil tussen de CO₂-behoefte met en zonder belichting.

Tabel 4.2 Areaal en CO₂-behoefte per gewas(groep) in 2017

Gewas(groep)	Areaal a (ha)	CO ₂ -behoefte (kg/m ²)		CO ₂ -behoefte	
		zonder belichting	met belichting	(kton)	(%)
Tomaat	1.739	45	45	783	30
Paprika	1.319	35	40	463	18
Komkommer	580	40	50	234	9
Aubergine	103	40	nvt	41	2
Aardbei onder glas	325	15	30	51	2
Aardbei in plastic tunnels	70	nvt	nvt	nvt	nvt
Overige groenten	354	15	30	57	2
Fruit onder glas	95	10	20	10	< 1
Uitgangsmateriaal groente	501	5	20	57	2
Roos	228	40	80	179	7
Chrysant	334	30	40	133	5
Gerbera	167	30	40	65	3
Lelie	136	15	25	33	1
Freesia	66	5	20	11	< 1
Anjer	11	10	nvt	1	< 1
Alstroemeria	39	15	30	11	< 1
Anthurium	46	15	30	8	< 1
Lysianthus	33	25	55	18	1
Orchidee	131	10	25	15	1
Amaryllisbollen	22	10	20	2	< 1
Overige snijbloemen	501	10	20	58	2
Overige bloemkwekerij	101	5	20	8	< 1
Uitgangsmateriaal sierteelt	149	5	25	33	1
Bloeiende potplanten	950	15	30	237	9
Bladpotplanten	367	10	20	42	2
Perkplanten	312	5	15	19	1
Boomkwekerij en vaste planten	401	1	nvt	4	< 1
Totaal	9.080	25	37	2.573	100

Bron: Areaal: LBT. CO₂-behoefte: Wageningen Economic Research.

4.3 CO₂-behoefte sectorniveau 2017

Door combinatie van de CO₂-behoefte per m² met de arealen (ha) per gewas(groep) ontstaat de totale CO₂-behoefte per gewas(groep) (kton) in 2017. Het resultaat hiervan is vermeld in tabel 4.2. In tabel 4.3 is berekend dat de totale CO₂-behoefte op sectorniveau in de veronderstelde situatie met een volledige externe CO₂-voorziening in 2017 2,6 Mton bedraagt. De subsector groenten neemt hiervan 64% voor zijn rekening. Voor de subsectoren bloemen, planten en uitgangsmateriaal is dat respectievelijk 21, 12 en 3%.

De vruchtgroenten tomaat, paprika, en komkommer nemen 57% van de totale CO₂-behoefte van de glastuinbouw voor hun rekening (tabel 4.2). De tomaat kent hierin met 30% het grootste aandeel, gevolgd door paprika (18%) en komkommer (9%). Bij de bloemen hebben de roos (7%) en de chrysant (5%) het grootste aandeel in de totale CO₂-behoefte van de sector. Bij de planten zijn dat de bloeiende potplanten (9%). Deze relatief grote aandelen in de totale CO₂-behoefte op sectorniveau worden veroorzaakt door de combinatie van het relatief grote areaal en de relatief hoge CO₂-behoefte per m² bij deze gewas(groepen).

Tabel 4.3 CO₂-behoefte per subsector in 2017

Subsector	Areaal		CO ₂ -behoefte	
	(ha)	(kg/m ²)	(Mton)	(%)
Groenten	4.585	36	1,6	64
Bloemen	1.815	29	0,5	21
Planten	2.030	15	0,3	12
Uitgangsmateriaal	650	14	0,1	3
Totaal	9.080	28	2,6	100

Bron: Areaal: LBT; CO₂-behoefte: Wageningen Economic Research.

5 Prognoses CO₂-behoefte 2030

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk is de kwantitatieve invulling van de elementen sectorstructuur en CO₂-behoefte per m² in het conceptueel raamwerk voor 2030 uiteengezet. Ook in 2030 betreft dit de elementen areaal en CO₂-behoefte per m², beide per gewas(groep). Hieruit ontstaan de resultaten van de CO₂-behoefte op sectorniveau in 2030.

5.2 Scenario's 2030

Voor de toekomstige situatie in 2030 is het areaal en de CO₂-behoefte per m² per gewas(groep) ingevuld voor een pessimistisch, een gematigd en een optimistisch scenario. In deze drie scenario's zijn denkbeeldige situaties voor de toekomst geschetst. Deze scenario's zijn ontwikkeld in het project Prognoses CO₂-emissie 2030 en zijn hieronder toegelicht.

De Nederlandse glastuinbouw exporteert het overgrote deel van de productie. Deze export vindt vooral plaats binnen Europa. De vraag naar Nederlandse glastuinbouwproducten is daardoor sterk afhankelijk van de internationale en vooral de Europese economie. Daarnaast zijn ook de productiemogelijkheden (fysieke productie en kwaliteit), de productiekosten en de afzetkosten inclusief transportkosten van het Nederlands product ten opzichte van de buitenlandse concurrentie van belang. Door het voorgaande is voor de scenario's geredeneerd vanuit de situatie buiten de sector (externe ontwikkelingen) naar de situatie binnen de sector (interne ontwikkelingen) en vervolgens naar de sectorstructuur, de energievraag en de energievoorziening.

De drie scenario's hangen hoofdzakelijk samen met de economische groei. De kenmerken per scenario zijn weergegeven in tabel 5.1. Voor nadere informatie wordt verwezen naar de rapportage van het project Prognoses CO₂-emissie 2030 (Van der Velden et al., 2018).

Tabel 5.1 Kenmerken glastuinbouw per scenario 2030

Kenmerken	Scenario's		
	pessimistisch	gematigd	optimistisch
Externe ontwikkelingen			
Economische groei	Laag	Matig	Hoog
Inkomensontwikkeling	Laag	Matig	Hoog
Toekomstvertrouwen	Slecht	Matig	Goed
Marktvraag	Geringe groei	Beperkte groei	Sterkere groei
Energiekosten	Beperkte stijging	Stijging	Sterkere stijging
Technologieontwikkeling	Beperkt	Groter	Sterk
Duurzaamheidswensen afzetmarkt	Beperkt	Groter	Onderscheidend
Interne ontwikkelingen			
Areaal	sterke krimp	Gematigde krimp	Stabiel
Intensivering	Beperkt	Groter	Sterker
Bedrijfsresultaten, rentabiliteit	Onvoldoende	Matig	Goed
Investeringsruimte	Klein	Matig	Groot
Areaal nieuwbouw	Klein	Matig	Groot
Energiebesparing per m ²	Beperkt	Groter	Veel
Duurzame energie per m ²	Beperkt	Groter	Veel

Bron: Prognoses CO₂-emissie glastuinbouw 2030 (Van der Velden en Smit, 2018).

CO₂-behoefte

Voor de invulling van de CO₂-behoefte per m² kas is ook geredeneerd van buiten naar binnen de sector. Hierbij zijn per scenario vooral de kenmerken die van invloed zijn op het proces van intensivering, extensivering en besparing van belang. Deze kenmerken zijn economische groei, toekomstvertrouwen, marktvaart, intensivering en areaal nieuwbouw in tabel 5.1. Dit is nader uiteengezet in paragraaf 5.3.2.

5.3 Kwantitatieve invulling raamwerk 2030

5.3.1 Areaal 2030

Het areaal per gewas en het aandeel belichting in de drie scenario's voor 2030 is geprognosticeerd in het project Prognoses CO₂-emissie 2030. Tabel 5.2 toont het resultaat voor het areaal, samengevat per subsector. In het optimistische scenario is het totaal areaal glastuinbouw ongeveer gelijk aan dat in 2017. In het gematigde scenario treedt een daling op van circa 1.000 ha en in het pessimistische scenario van circa 2.000 ha. De areaalmutaties zijn voor de subsector bloemen relatief het sterkst, gevolgd door groenten en planten.

Tabel 5.2 Prognose areaal per subsector in 2030

Subsector	2017	Scenario 2030		
		pessimistisch	Gematigd	optimistisch
Groenten	4.585	3.460	3.965	4.470
Bloemen	1.815	1.335	1.660	1.945
Planten	2.030	1.675	1.950	2.075
Uitgangsmateriaal	650	475	520	565
Totaal	9.080	6.945	8.095	9.055

Bron: Prognoses CO₂-emissie glastuinbouw 2030 (Van der Velden et al., 2018).

Tabel 5.3 toont het resultaat voor het aandeel belichting in 2030, samengevat per subsector. Hieruit blijkt het aandeel van het areaal met belichting is alle drie de scenario's toeneemt. De groei is het kleinst in het pessimistische scenario en het groots in het optimistische scenario. De groei van de belichting zit vooral bij de groente en daarbinnen vooral bij de vruchtgroente.

Tabel 5.3 Prognose aandeel areaal met belichting per subsector in 2030

Subsector	2017	Scenario 2030		
		pessimistisch	Gematigd	optimistisch
Groenten	13	26	29	33
Bloemen	59	61	66	70
Planten	35	30	32	36
Uitgangsmateriaal	52	42	45	55
Totaal	30	35	38	43

Bron: Prognoses CO₂-emissie glastuinbouw 2030 (Van der Velden et al., 2018).

5.3.2 Achtergronden bedrijfseffecten

Intensivering, extensivering en besparing

Voor de toekomstige CO₂-behoefte per m² per gewasgroep in 2030 is voortgebouwd op de situatie in 2017 (paragraaf 4.2.2) en op de drie scenario's voor 2030 (paragraaf 5.2). Bij de invulling van de CO₂-behoefte per gewasgroep per scenario in 2030 gaat het om de processen intensivering, extensivering en besparing in de periode 2017-2030. Intensivering en extensivering bestaan uit structureffecten en bedrijfseffecten. Besparing is een bedrijfseffect.

Structuureffecten

De structuureffecten gaan samen met veranderingen in areaal per bedrijfstype c.q. gewas(groep) en aandeel belichting per gewas(groep). De toekomstige CO₂-behoefte op sectorniveau (paragraaf 5.3.3) is bepaald door weging van de CO₂-behoefte per m² per gewas(groep) in 2030 met het areaal per bedrijfstype. Hierdoor zijn de wijzigingen in areaal en in aandeel belichting per gewas(groep) ofwel de structuureffecten in beschouwing genomen.

Bedrijfseffecten

De bedrijfseffecten betreffen het effect op de gemiddelde CO₂-behoefte per m² binnen een gewas(groep). Hierbij zijn de volgende aspecten relevant

1. Perioden met CO₂-dosering
2. Verschil concentratie en volume
3. Gewenste concentratie
4. Ventilatie
5. Kennisontwikkeling en toepassing van kennis

Deze aspecten zijn hierna behandeld.

1. Perioden met CO₂-dosering

Voor de invulling van de CO₂-behoefte per m² per gewasgroep is het relevant wanneer er CO₂ wordt gedoseerd. In de uren met zonlicht en met belichting is er CO₂-behoefte en in het donker is dat niet het geval. Intensivering en extensivering van de CO₂-behoefte en CO₂-besparing kan dus alleen plaatsvinden tijdens uren met licht. Dit zijn op jaarbasis voor de meeste gewassen minder uren dan de uren met warmtevraag. De tijd waarin intensivering en extensivering van de CO₂-behoefte en CO₂-besparing kan plaatsvinden is dus korter dan de tijd voor warmtebesparing. Bovendien komen de perioden met meer warmtevraag (winterperiode en 's nachts) niet overeen met de perioden met meer CO₂-behoefte (zomerperiode en overdag).

2. Verschil concentratie en volume

Het regelen van de CO₂-dosering in de kas vindt vooral plaats op basis van de CO₂-concentratie (ppm) in de kaslucht en de capaciteit van de CO₂-dosering (kg/uur.ha). Dit zijn momentopnamen. Voor het bepalen van de CO₂-behoefte dient de gewenste hoeveelheid CO₂ (kg/m²) die op jaarbasis wordt ingebracht in de kassen te worden bepaald. De gewenste hoeveelheid CO₂ is in de praktijk een afgeleide van de gewenste concentratie.

3. Gewenste CO₂-concentratie

De gewenste CO₂-concentratie dient te worden gezien vanuit het gewas c.q. de productie van glastuinbouwproducten. De gewenste CO₂-concentratie is afhankelijk van de hoeveelheid licht (zonlicht en kunstlicht per m² per uur), de verwachte opbrengstprijzen en de kosten voor CO₂-voorziening.

Licht

De gewenste CO₂-concentratie is afhankelijk van de totale hoeveelheid licht. Dit is zonlicht en kunstlicht. Op jaarbasis is de hoeveelheid zonlicht substantieel groter dan van kunstlicht. De hoeveelheid zonlicht verschilt gedurende het jaar. In de zomerperiode is er veel meer zonlicht (langer en intensiever) dan in de winterperiode. Daardoor is er in de zomerperiode meer groei van het gewas en is de CO₂-behoefte groter dan in de winterperiode (paragraaf 3.3). Belichting wordt vooral gebruikt in de winterperiode. In de winterperiode is de hoeveelheid kunstlicht wel belangrijk ten opzichte van het zonlicht. In vergelijking met het zonlicht in de zomerperiode is de hoeveelheid kunstlicht beperkt.

Als een gewas wordt belicht is de CO₂-behoefte groter en is de belichtingsintensiteit groter, dan is de CO₂-behoefte ook groter. In de achterliggende jaren nam vooral de gemiddelde intensiteit van de belichting toe. De mutatie in de gemiddelde gebruiksduur was beperkt. De verwachting is dat deze ontwikkeling ook in de periode 2017-2030 plaats zal vinden waarbij ledverlichting belangrijk kan worden. Hierdoor zal de hoeveelheid kunstlicht en de CO₂-behoefte intensiveren op het areaal met belichting.

Opbrengstprijzen

Bij hoge opbrengstprijzen zal het bedrijfseconomisch aantrekkelijk zijn om meer CO₂ te doseren dan bij lage prijzen. Over het algemeen liggen de opbrengsteprijzen in de winterperiode hoger dan in de zomerperiode en de prijzen in het voorjaar en najaar zitten daar tussenin (zie kader 5.1). Het heeft vaak geen zin om in de zomerperiode hoge CO₂-concentraties aan te houden. Door de vaak geopende luchtramen verdwijnt er veel CO₂ naar buiten de kas en is er in die perioden extra veel CO₂ nodig om hoge CO₂-concentraties aan te houden. Bovendien zijn in deze periode de opbrengstprijzen relatief laag. De extra opbrengsten wegen dan vaak niet op tegen de extra kosten die samengaan met hoge CO₂-concentraties en dit is bedrijfseconomisch niet interessant (zie ook paragraaf 3.3). Bovendien kan het ook beter zijn om het gewas in goede conditie te houden voor een betere productie in de periode na de zomer met hogere productprijzen.

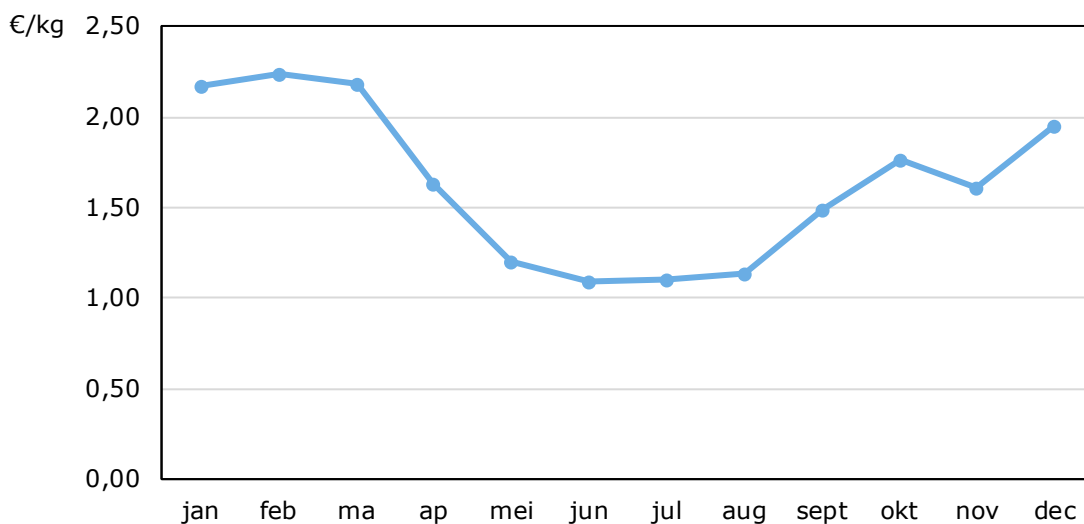
Hiernaast speelt CO₂-dosering ook een rol bij de timing van de productie. Naast de zomerperiode zijn de opbrengstprijzen van glastuinbouwproducten vaak ook hoger in de korte periode voorafgaand aan bepaalde feestdagen en evenementen die de vraag naar glastuinbouwproducten verhogen. Dit geldt vooral voor sierteeltproducten. Hierdoor kan het bedrijfseconomisch interessant zijn om in de voorafgaande teeltperioden de CO₂ inzet te intensiveren om een grotere en een kwalitatief betere productie te realiseren die aansluit bij de wensen en planning van de klant.

Kosten CO₂

Bij hogere kosten voor de CO₂-voorziening zal het minder aantrekkelijk zijn om hogere CO₂-concentraties aan te houden. Bij lagere kosten is het tegengestelde het geval. Deze invloed is vooral groot ten tijde van lage opbrengstprijzen.

Kader 5.1. Prijsverloop glastuinbouwproducten gedurende het jaar

De prijs van glastuinbouwproducten ligt in de winterperiode op een hoger niveau dan in de zomerperiode. De prijzen in het voor- en najaar liggen hier tussenin. Dit is geïllustreerd met een voorbeeld van de exportprijzen van tomaat in figuur 4.1. Bij veel andere gewassen c.q. producten komt eenzelfde patroon voor.

Figuur 5.1 Gemiddelde prijzen per maand van tomaten geëxporteerd uit Nederland in de periode 2014-2018
Bron: Eurostat.

4. Ventilatie

De hoeveelheid CO₂ die in de kas wordt gebracht (kg/m²) is afhankelijk van de gewenste CO₂-concentratie in de kas (ppm), de mate waarin wordt geventileerd en de CO₂-concentratie van de buitenlucht. Doordat de concentratie in de buitenlucht lager is, verdwijnt er door ventilatie CO₂ uit de kas naar buiten.

Kassen

De mate van ventilatie is afhankelijk van de mate waarin kassen 'dicht' zijn en het openen van de luchtramen. De dichtheid van de kassen hangt samen met de leeftijd van de kassen en dus met nieuwbouw van kassen. In het optimistische scenario worden er meer nieuwe kassen gebouwd dan in het pessimistische scenario en is het verlies van CO₂ minder groot. Gezien de impact van ventilatie met luchtramen is de impact van de kas echter beperkt.

Ventileren

Het ventileren c.q. openen van luchtramen is nodig voor beheersing van de luchtvochtigheid en luchttemperatuur in de kas. Door het ventileren verdwijnt er echter ook CO₂ uit kas. Dit verlies kan worden beperkt door minder te luchten of de luchtramen gesloten te houden.

Het ventileren met luchtramen is een onderdeel van de klimaatregeling in de kassen. Door Het Nieuwe Telen (HNT) is de strategie van de kasklimaatregeling aan het veranderen. Bij HNT wordt de inzet van schermen, luchtramen en verwarming continue onderling en op de teelt afgestemd met als doel een optimaal productieklimaat in de kas. HNT bespaart warmte door deels het gebruik van buitenomstandigheden (licht), deels tolerantie van vocht en deels door minder verdamping te laten ontstaan vanuit het gewas in combinatie met een andere wijze van vochtafvoer. Hierbij wordt ook onnodige verdamping voorkomen.

De andere wijze van vochtafvoer betreft in eerste instantie vooral condensatie van water aan de binnenkant van het kasdek in combinatie met het gebruik van vocht doorlatende schermen. Door het langer gesloten houden van schermen en door minder te luchten via de ramen gaat er minder warmte verloren uit de kassen. Dit laatste geldt ook voor CO₂ waardoor een lagere CO₂-behoefte (kg/m²) ontstaat ofwel er wordt CO₂ bespaard. Soms wordt deze strategie gecombineerd met luchtbehandelingskasten of geforceerde luchtstroming. Ook hierdoor zal er minder gelucht worden en dat beperkt het CO₂-verlies extra waardoor CO₂-besparing optreedt. Ontvochtiging in perioden dat de vochtigheid niet te hoog is stimuleert echter de verdamping en dat is tegendraads aan HNT. Toepassing van ontvochtiging is dus relevant in perioden met een te hoge vochtigheid.

5. Kennisontwikkeling en toepassing van kennis

Kennisontwikkeling

De kennisontwikkeling rond CO₂-doseren en CO₂-behoefte is verbonden met ervaringen bij en kennisontwikkeling van HNT. Hierbij is het belangrijk te realiseren dat de CO₂-behoefte in kortere en andere perioden plaatsvindt dan de warmtevraag, omdat de CO₂-behoefte hoofdzakelijk verbonden is met de hoeveelheid licht. De ontwikkeling van HNT, eventueel inclusief ontvochtiging, is een doorlopend proces waarin nog stappen gemaakt zullen worden. Hiermee samenhangend zal er ook meer kennis ontstaan over het doseren van CO₂-dosering. Hierdoor zal er meer inzicht ontstaan in de mogelijkheden om gedurende bepaalde perioden in het jaar CO₂ meer selectief en effectief in te zetten.

Een voorbeeld hiervan is het onderzoek *CO₂ niet meer dan genoeg* (De Gelder et al., 2014). Uit dit onderzoek in proefkassen blijkt dat er met een andere CO₂-doseerstrategie, minder CO₂-dosering mogelijk is met een bijna gelijkblijvende productie. De CO₂-doseerstrategie bij dit onderzoek was gestoeld op HNT met de kenmerken geen standaard minimumbuis, een hogere luchtvochtigheid, inzet van drie schermen en buitenlucht aanzuiging.

Naast teeltkundig inzicht in de mogelijkheden voor CO₂-besparing zal er ook inzicht ontstaan in de perioden gedurende het jaar waarin het teeltkundig zinvol kan zijn om meer CO₂ te doseren. Deze intensivering kan samen met CO₂-besparing leiden tot selectievere dosering van CO₂. De mate en de perioden waarin dit plaats zal vinden, wordt mede bepaald door het anticiperen op de verwachte opbrengstprijzen van de glastuinbouwproducten en de kosten voor de gedoseerde CO₂.

Toepassing van kennis

Bij HNT is gebleken dat de aandacht voor en de toepassing van de ontwikkelde kennis gestimuleerd wordt door een positieve invloed vanuit HNT op het kasklimaat en vervolgens op de productie

---

(Buurma et al., 2014) (Buurma et al., 2015). Het positieve effect op de productie omvat zowel de omvang van de productie, risicobeheersing als de kwaliteit van de geteelde producten. De productie is de kernactiviteit van een glastuinbouwondernemer. Als nieuwe kennis aansluit bij c.q. een bouwsteen is voor deze kernactiviteit zal dit de toepassing van de kennis versnellen en vergroten.

Marktkennis

Relevant is ook de voortschrijdende ontwikkeling van de informatietechnologie. Door meer informatie over marktvaart en opbrengstprijzen ontstaat er meer marktkennis. In combinatie met meer kennis over de relaties tussen klimaat en de gewasproductie zullen glastuinbouwondernemers hierop inspelen met de mate van CO₂-dosering.

5.3.3 CO₂-behoefte per m² kas 2030

Het totaal effect van de hiervoor behandelde aspecten op de CO₂-behoefte per m² per gewas(groep) verschilt per scenario.

De verwachting is dat bij vrijwel alle gewas(groepen) in alle drie de scenario's zowel CO₂-besparing als intensivering van de CO₂-behoefte ofwel selectieve CO₂-dosering zal plaatsvinden. Net als in het verleden wordt verwacht dat er geen substantiële extensivering van de teelt en dus van de CO₂-behoefte op zal treden.

'CO₂ spread'

Op basis van de vorige paragraaf is de mate van CO₂-doseren afhankelijk verondersteld van de verhouding tussen verwachte opbrengsten van de glastuinbouwproducten door CO₂-dosering en de kosten van de CO₂-dosering. Per periode zal de verhouding tussen de marginale opbrengsten en de marginale kosten bepalend zijn. Deze verhouding wordt – overeenkomstig de *spark spread* voor de verkoop van elektriciteit vanuit wkk – de *CO₂ spread* genoemd.

Het effect van de CO₂-behoefte door hogere kosten van externe CO₂ is in beschouwing genomen bij het invullen van de CO₂-behoefte per gewas(groep) in 2017 (paragraaf 4.2.2). Vervolgens is het de vraag hoe de kosten voor externe CO₂ zich in de toekomst zullen ontwikkelen.

In kader 4.2 zijn de gemiddelde kosten, de tariefstructuur en de marginale kosten voor inkoop CO₂ beschreven. Uit de informatie blijkt dat de kosten voor de laatste eenheid CO₂ beperkt zijn en de verwachting is dat deze marginale kosten ook in de toekomst beperkt van omvang zullen blijven. Redenerend vanuit de genoemde *CO₂ spread* zal hierdoor de CO₂-besparing in de toekomst weinig gestimuleerd worden vanuit de kosten. Daartegenover staat dat de kosten voor intensivering van de CO₂-behoefte beperkt van omvang zullen zijn.

Kostenstructuur warmte

Naast de kostenstructuur voor externe CO₂ is in kader 5.2 ook de kostenstructuur van warmtevoorzieningsopties zonder CO₂-emissie behandeld. Ook bij deze opties zijn de marginale kosten lager dan het alternatief. Redenerend vanuit de kosten zal hierdoor warmtebesparing in de zomerperiode weinig gestimuleerd worden waardoor ook het indirecte effect op de CO₂-besparing weinig gestimuleerd wordt.

Keuze CO₂-behoefte per gewasgroep per scenario 2030

In 2030 zal er selectiever CO₂ worden gedoseerd. Dit betekent minder CO₂-dosering bij een ongunstige CO₂ spread en meer CO₂-dosering bij een gunstige CO₂ spread.

Op basis van het voorgaande is ervan uit gegaan dat in de situatie zonder belichting in het gematigde scenario 2030 er per saldo weinig verschil zal zijn in CO₂-behoefte per gewas(groep) ten opzichte van de virtuele situatie in 2017 (tabel 5.5). De belichting zal intensiveren waardoor de CO₂-behoefte in de situatie met belichting zal toenemen ten opzichte van 2017.

Kader 5.2. Kosten en kostenstructuur voor inkoop externe CO₂ en voor warmtevoorzieningsopties zonder CO₂-emissie

Gemiddelde kosten externe CO₂

De gemiddelde totale kosten voor inkoop CO₂ bedragen circa 8 cent per kg (tabel 5.4). In de tabel is onderscheid gemaakt naar aanvoer per pijpleiding en aanlevering per as. De kosten bij aanvoer per pijpleiding (circa 7 cent/kg) liggen lager en per as (circa 10 cent/kg) hoger. De gemiddelde kosten voor inkoop CO₂ zijn hiermee substantieel hoger dan de kosten voor de CO₂ bij gebruik van de rookgassen vanuit de aardgasketel en de aardgasgestookte wkk die substantieel lager liggen (< 2 cent/kg).

Tabel 5.4 Gemiddelde totale kosten CO₂-inkoop glastuinbouw in 2017 (cent/kg) a)

Wijze van transport	Gemiddelde kosten
Pijpleiding	6,7
Per as	9,6
Gemiddeld	8,0

Bron: Bedrijveninformatienet Wageningen Economic Research

a) Deze gemiddelde prijzen kunnen hoger liggen dan de gemiddelde tarieven van de leveranciers doordat niet continue de gecontracteerde capaciteit wordt benut.

Tariefstructuur inkoop CO₂

Achter de hiervoor besproken gemiddelde totale kosten voor inkoop CO₂ is de tariefstructuur van belang. In de huidige tariefstructuren bestaan de totale kosten voor externe CO₂ uit vaste (€/jaar) en variabele (€/kg) kosten. De meeste CO₂ wordt aan de glastuinbouw geleverd via een pijpleiding. De gemiddelde totale kosten van deze vorm van levering bestaan voor het grootste deel uit vaste kosten. De variabele component is vaak afwezig en alleen relevant bij de overstap naar een grotere contractcapaciteit (kg/uur). Dit betekent dat er zonder verlaging van de capaciteit geen of vrijwel geen marginale kosten zijn. Bij levering per as zijn er wel variabele kosten (€/kg), maar ook bij deze vorm van levering zijn er vaste kosten en zijn de marginale kosten lager dan de gemiddelde kosten.

Toekomst

Verwacht wordt dat de huidige tariefstructuur ook in de toekomst gehanteerd zal worden. Dit brengt met zich mee dat de marginale kosten, ofwel de kosten voor de laatste eenheid CO₂ ook in de toekomst beperkt van omvang of afwezig zullen zijn. Hierdoor zal de CO₂-besparing in de toekomst bij een ongewijzigde tariefstructuur nauwelijks gestimuleerd worden vanuit de kostenkant. Daartegenover staat dat de kosten voor intensivering zonder verhoging van de capaciteit beperkt van omvang zullen zijn.

Kostenstructuur warmtevoorzieningsopties zonder CO₂-emissie

Bij de kosten voor warmtevoorzieningsopties zonder CO₂-emissie zoals aardwarmte en inkoop warmte zijn er ook meer vaste kosten (€/jaar) dan variabele kosten (€/GJ). Dit komt doordat de investering voor dergelijke opties naar verhouding hoog zijn, ten opzichte van de exploitatiekosten. De verwachting is dat dit in de toekomst niet veranderd is. De marginale kosten blijven daardoor lager dan bij het alternatief aardgas, die vooral per eenheid wordt afgerekend.

De warmtevoorzieningsopties zonder CO₂-emissie worden in de praktijk ingezet in de basislast. In de zomerperiode is de capaciteit van deze warmtebronnen vaak groot genoeg om in de warmtevraag te voorzien. Door de lage marginale kosten voor de warmte zal ook de warmtebesparing in de zomerperiode weinig gestimuleerd worden vanuit de kosten. CO₂-besparing in de zomerperiode gaat deels samen met warmtebesparing. Door de lage marginale kosten van de warmtevoorzieningsopties zonder CO₂-emissie zal de warmtebesparing dan ook weinig indirect effect hebben op CO₂-besparing in de zomerperiode met de grootste CO₂-behoefte.

De gewasgroepen zoals overige groente, overige bloemen, overige bloemkwekerij en potplanten bestaan uit zowel extensievere en intensievere gewassen. Binnen deze gewasgroepen zullen in de toekomst meer intensievere en minder extensievere gewassen worden geteeld. Ook zal er meer belichting worden toegepast bij de intensievere gewassen binnen de groepen. Daarom is het verschil in CO₂-behoefte tussen zonder en met belichting bij deze groepen groter. Dit effect is sterker in het optimistische scenario dan in het pessimistische scenario.

Tabel 5.5 Prognose CO₂-behoefte per gewas(groep) per scenario in 2030 (kg CO₂/m²)

Gewas(groep)	2017		Scenario 2030					
	belichting		pessimistisch belichting		gematigd belichting		optimistisch Belichting	
	zonder	met	zonder	met	zonder	met	zonder	met
Tomaat	45	45	40	45	45	50	47	55
Paprika	35	40	30	35	35	40	37	45
Komkommer	40	50	35	45	40	50	42	55
Aubergine	40		35	40	40	45	42	50
Aardbei onder glas	15	30	13	25	15	30	16	32
Aardbei in plastic tunnels	0	0	0	0	0	0	0	0
Overige groenten	15	30	17	30	20	35	21	37
Fruit onder glas	10	20	8	17	10	20	11	21
Uitgangsmateriaal groente	5	20	4	21	5	25	6	26
Roos	40	80	35	75	40	85	42	90
Chrysant	30	40	25	40	30	45	32	47
Gerbera	30	40	25	40	30	45	32	47
Lelie	15	25	13	21	15	25	16	26
Freesia	5	20	4	17	5	20	6	21
Anjer a)	10							
Alstroemeria	15	30	13	25	15	30	16	32
Anthurium	15	30	13	25	15	30	16	32
Lysianthus	25	55	22	50	25	60	26	65
Orchidee	10	25	8	21	10	25	11	26
Amaryllisbollen	10	20	8	17	10	20	11	21
Overige snijbloemen	10	20	8	21	10	25	11	26
Overige bloemkwekerij	5	20	4	21	5	25	6	26
Uitgangsmateriaal sierteelt	5	25	4	26	5	30	6	32
Bloeiende potplanten	15	30	13	30	15	35	16	37
Bladpotplanten	10	20	8	21	10	25	11	26
Perkplanten	5	15	4	13	5	15	6	16
Boomkwekerij en vaste planten	1	0	1	0	1	nvt	1	nvt
Gemiddeld	25	37	20	38	22	43	24	46
Gemiddeld	28		26		30		34	

a) In 2030 is Anjer toegevoegd aan overige bloemen.

Bij een beperkt deel van de gewas(groepen) verandert de CO₂-behoefte per m² in alle drie de scenario's weinig ten opzichte van 2017. Bij deze gewassen vindt vorming van assimilaten voor een belangrijk deel plaats bij de teelt van het uitgangsmateriaal en dit vindt in een eerdere teelt en/of buiten de kas plaats (lelie, freesia, tulp en amaryllis) of vooral in de zomer met veel ventilatie (fruit). Hierdoor ligt de CO₂-behoefte per m² bij deze gewassen ook op een relatief lager niveau.

In het pessimistische scenario 2030 is de economische groei minder gunstig. Hierdoor is er minder groei van de vraag naar glastuinbouwproducten en zijn de opbrengstprijzen lager. Dit is ongunstig voor de CO₂ spread en ontstaat er een lagere CO₂-behoefte per gewas(groep), zowel in de situatie zonder als met belichting. In het optimistische scenario 2030 is het tegengestelde het geval en ontstaat er een hogere CO₂-behoefte, zowel in de situatie zonder als met belichting. De toename van de fysieke productie door meer CO₂-dosering kent een afvlakkend patroon ofwel er is sprake van afnemende meeropbrengsten. Hierdoor is de daling van de CO₂-behoefte in het pessimistische scenario sterker dan de toename van de CO₂-behoefte in het optimistische scenario (tabel 5.5).

In het optimistische scenario zal de belichting sterker intensiveren waardoor de toename van de CO₂-behoefte op het areaal met belichting sterker zal zijn. In het pessimistische scenario is het tegengestelde het geval.

Redenerend vanuit de CO₂ spread zal hierdoor de CO₂-besparing in de toekomst weinig gestimuleerd worden vanuit de kosten. Daartegenover staat dat de kosten voor intensivering van de CO₂-behoefte beperkt van omvang zullen zijn.

CO₂-behoefte per gewasgroep per scenario 2030

In 2030 zal er selectiever CO₂ worden gedoseerd. Dit betekent minder CO₂-dosering bij een ongunstige CO₂ spread en meer CO₂-dosering bij een gunstige CO₂ spread.

Op basis van het voorgaande is ervan uit gegaan dat in de situatie zonder belichting in het gematigde scenario 2030 er per saldo weinig verschil zal zijn in CO₂-behoefte per gewas(groep) ten opzichte van de veronderstelde situatie in 2017 (tabel 5.5). De belichting zal intensiveren waardoor de CO₂-behoefte in de situatie met belichting zal toenemen ten opzichte van 2017.

5.4 CO₂-behoefte sectorniveau 2030

Op basis van de CO₂-behoefte per gewas(groep) in 2030 in combinatie met de arealen (ha) per gewas(groep) in 2030 is de totale CO₂-behoefte op sectorniveau (Mton) in 2030 gekwantificeerd. Het resultaat hiervan is vermeld in tabel 5.6. Het resultaat in het scenario met een gematigde economische ontwikkeling is een CO₂-behoefte op sectorniveau van 2,5 Mton. In het pessimistische scenario is dit 1,8 Mton en in het optimistische scenario 3,0 Mton. Het resultaat in het gematigde scenario ligt 0,1 Mton onder de veronderstelde CO₂-behoefte zonder aardgasverbruik in 2017. In het pessimistische scenario ligt de behoefte er 0,8 Mton onder en in het optimistische scenario 0,4 Mton erboven.

Tabel 5.6 *Schatting CO₂-behoefte in 2017 en prognose CO₂-behoefte per scenario 2030 van de glastuinbouw op sectorniveau en per subsector bij volledige externe voorziening (Mton)*

Subsector	2017	Scenario 2030		
		Pessimistisch	gematigd	optimistisch
Groente en fruit	1,6	1,2	1,5	1,8
Bloemen	0,5	0,4	0,6	0,8
Planten	0,3	0,2	0,3	0,4
Uitgangsmateriaal	0,1	0,1	0,1	0,1
Totaal	2,6	1,8	2,5	3,0
<i>Totaal, alleen structureffect</i>		<i>2,0</i>	<i>2,3</i>	<i>2,7</i>

Structureffect

Ook het resultaat van alleen het structureffect, ofwel de mutaties in het areaal en het aandeel belichting per gewas(groep) is vermeld in tabel 5.6. Dit resultaat wijkt niet veel af van het totaalresultaat. Hierbij valt op dat het resultaat van alleen het structuur-effect in het pessimistische scenario hoger ligt en in het optimistische scenario lager ligt dan het totaalresultaat. Dit komt doordat de gemiddelde CO₂-behoefte per m² in het pessimistische scenario lager ligt en in het optimistische scenario hoger ligt dan in het gematigde scenario. Het resultaat van het structureffect betekent dat de verschillen in resultaat tussen de scenario's vooral worden veroorzaakt door het structureffect en minder door het effect van de mutatie van de CO₂-behoefte per m² kas.

5.5 Globale CO₂-behoefte per regio 2030

In deze paragraaf zijn de globale resultaten per regio behandeld. Uitgegaan is van het areaal glastuinbouw in 2017 per gewas(groep) per regio. Voor het toekomstig areaal (2030) per regio is de prognose van het toekomstig nationaal areaal per gewas(groep) proportioneel verdeeld over de regio's op basis van de verdeling van het areaal per gewasgroep in 2017. Voor de CO₂-behoefte per

gewas(groep) (kg/m²) in 2030 is per scenario hetzelfde aangehouden als voor de landelijke prognose (paragraaf 5.4.3).

In werkelijkheid kan de ontwikkeling van het areaal per gewas(groep) per regio afwijken van de landelijke ontwikkeling. Dit geldt in mindere mate ook voor de gemiddelde CO₂-behoefte per m² per gewas(groep). Het resultaat van de regionale prognose van de CO₂-behoefte dient daardoor te worden gezien als een globale indicatie. Een nadere uiteenzetting van de regio-indeling is opgenomen in bijlage 4.

Uit tabel 5.7 blijkt dat de grootste CO₂-behoefte (circa 56%) zich globaal bevindt in de regio A (Zuid-Holland en zuidelijk Noord-Holland). Dit gaat samen met het grote aandeel in het nationaal areaal glastuinbouw dat in deze regio is gevestigd. Deze regio komt grotendeels overeen met het huidige leveringsgebied van CO₂ afkomstig van OCAP. De overige regio's kennen een substantieel lagere absolute CO₂-behoefte. Bij de overige regio's zit de grootste CO₂-behoefte in regio D (Noord-Brabant-Oost en Limburg) en in regio C (Noord-Brabant-West en Zeeland). Daarna volgt de regio's E (Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel en Flevoland), 2 (Noord-Holland noord) en F (Gelderland en Utrecht).

De absolute CO₂-behoefte van de glastuinbouw bevindt zich dus vooral in en om de Randstad. Bovendien is in de overige regio's de glastuinbouw meer verspreid gevestigd en is de CO₂-behoefte dus minder gebundeld.

Figuur 5.2 Regionale indeling Nederland voor prognose globale CO₂-behoefte glastuinbouw per regio

Tabel 5.7 Globale prognose CO₂-behoefte 2030 per regio en per scenario a)

Regio	2017 b)	Scenario's 2030						
		Pessimistisch			Gematigd		Optimistisch	
		areaal	areaal	CO ₂ - behoefte	areaal	CO ₂ - behoefte	areaal	CO ₂ - behoefte
		(ha)	(ha)	(Mton)	(ha)	(Mton)	(ha)	(Mton)
A	Zuid-Holland en zuidelijk Noord-Holland	4.722	3.647	1,0	4.250	1,4	4.754	1,7
B	Noord-Holland noord	685	510	0,1	590	0,2	664	0,2
C	West Noord-Brabant en Zeeland	1.117	837	0,2	989	0,3	1.110	0,3
D	Oost Noord-Brabant en Limburg	1.230	926	0,2	1.074	0,3	1.199	0,4
E	Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel en Flevoland	787	603	0,2	695	0,2	772	0,2
F	Gelderland en Utrecht	539	422	0,1	497	0,1	556	0,2
Totaal		9.080	6.945	1,8	8.095	2,5	9.055	3,0

a) Voor het areaal in 2030 per regio is het nationaal areaal per gewas(groep) in 2030 proportioneel verdeeld over de regio's op basis van de verdeling van het areaal per gewas(groep) in 2017.

b) Bron CBS Landbouwtelling.

---

6 Reflectie op prognoses

Inleiding

De maatschappij en de glastuinbouw staan voor een grote uitdaging om de CO₂-emissie te reduceren. Dit kan via twee hoofdlijnen: energiebesparing (vraagreductie) en het gebruik van energievoorzieningsopties zonder CO₂-emissie. Een energievoorziening zonder CO₂-emissie brengt geen CO₂ voorziening voor de gewassen met zich mee terwijl dit wel essentieel is voor de teelt in de kassen. Parallel aan het realiseren van een energievoorziening zonder CO₂-emissie dient voor de glastuinbouw dus ook een alternatieve CO₂-voorziening gerealiseerd te worden. Door de CO₂-voorziening te ontkoppelen van de energievoorziening kan tevens selectiever verwarmd worden en dit draagt bij aan energiebesparing.

Motieven ondernemers

Bij de motieven voor het huidige gebruik van externe CO₂ spelen naast de energievoorziening zonder CO₂-emissie en 'vermeden zomerstook' ook twee andere motieven een rol (Smit, 2011). Ten eerste is dat de risicobeheersing in de teelt. Doordat er in de winterperiode in de kassen minder wordt geventileerd, kunnen schadelijke stoffen die ontstaan bij de verbranding van aardgas zich ophopen en kan er gewasschade optreden. Hierdoor ontstaat er behoefte aan schonere 'zuivere CO₂' in plaats van rookgas-CO₂. Daarnaast zijn er ondernemers die jaarrond een nultolerantie ten aanzien van onzuiverheden in de kaslucht door het doseren van CO₂ hanteren. Voor hen is productkwaliteit en leveringszekerheid van het grootste belang. Ten tweede kan er door intensivering van de CO₂-dosering extra productie worden gerealiseerd. In perioden met hogere opbrengstprijzen voor de geteelde producten, bijvoorbeeld voorafgaand aan feestdagen, kan de extra productie bedrijfseconomisch voordeel opleveren.

CO₂-behoefte 2030

De CO₂-behoefte op sectorniveau voor de veronderstelde situatie met een volledige externe CO₂-voorziening in 2030 loopt uiteen van 1,8 in het pessimistische scenario tot 3,0 Mton in het optimistische scenario. Dit is lager dan de huidige situatie waarbij vooral gebruik wordt gemaakt van rookgasen uit wkk's en ketels en het CO₂-aanbod in de glastuinbouw groot is. Het verschil tussen de scenario's komt vooral door de omvang van het totaalareaal in 2030. In alle 3 de scenario's wordt er CO₂ bespaard en intensiveert de CO₂-behoefte. In het pessimistische scenario is de besparing groter dan de intensivering en in het optimistische scenario is het tegengestelde het geval. Hierdoor is de gemiddelde CO₂-behoefte per m² kas in het pessimistische scenario kleiner (26 kg/m²) en in het optimistische scenario groter (32 kg/m²) dan in 2017 (28 kg/m²).

Prognoses CO₂-emissie 2030

In een eerder onderzoek is de CO₂-emissie van de glastuinbouw in 2030 geprognostiseerd op basis van overeenkomstige scenario's. Hieruit bleek een CO₂-emissie die uiteenloopt van 2,7 tot 3,3 Mton. Dit betekent dat de CO₂-behoefte op een niveau ligt dat 67 tot 91% bedraagt van de geprognostiseerde CO₂-emissie in 2030. Als de CO₂-emissie na 2030 verder wordt gereduceerd dan kan de CO₂-behoefte boven de CO₂-emissie komen te liggen.

Vervolg vragen

Met de verkregen inzichten rijzen onder meer de volgende vragen: Hoe zeker is de geprognostiseerde CO₂-behoefte? Welke bronnen zijn er voor de CO₂-voorziening? Hoe is de behoefte verdeeld over het jaar? Hoe over de etmalen? Wat is de benodigde capaciteit? Welke invloed heeft nieuwe kennis van markt en van plantfysiologie? Welke invloed hebben de CO₂-kosten en de tariefstructuur? Hoe zit het regionaal met deze vragen? Welke relaties zijn er te leggen met CO₂-doelen van andere sectoren? Welke invloed gaat uit van betrokken partijen (glastuinders, dienstverlening, toelevering, projectontwikkelaars en overheden) bij de toekomstige externe CO₂-voorziening?

Gevoeligheden prognose CO₂-behoefte

Toekomstprognoses zijn omgeven met onzekerheden. De gevoeligheden van het resultaat van de geprognostiseerde CO₂-behoefte zitten bij het toekomstig areaal glastuinbouw en bij de besparing en de intensivering van de CO₂-behoefte. Wijkt het toekomstig areaal 500 ha af van de prognose, dan geeft dit, afhankelijk van het scenario, een wijziging in de toekomstige CO₂-behoefte van 5 tot 7%. Wijkt de gemiddelde CO₂-behoefte per m² kas, 1 kg af van de prognose dan geeft dit, afhankelijk van het scenario een wijziging in de toekomstige CO₂-behoefte van 3 tot 4%. Bij een afwijking van 5 kg per m² is dit 16 tot 19%.

De variabelen areaal en CO₂-behoefte per m² kas zijn niet eenvoudig te prognostiseren. Wat wel duidelijk is dat deze variabelen samenhangen met de economische groei en het scenario dat daarbij hoort. De achterliggende factoren bij de CO₂-behoefte per m² zijn intensivering, extensivering en besparing. Alle drie zullen met zekerheid optreden waarbij vooral de effecten van intensivering en de besparing belangrijk zijn. Het kwantitatieve effect van beiden is vooral afhankelijk van de marginale opbrengsten van de glastuinbouwproducten door CO₂-dosering en de marginale kosten van de externe CO₂. Zoals bij de wkk de spark spread van belang is, is dat bij CO₂-doseren de CO₂ spread. Extensivering zal geen grote invloed hebben.

CO₂ spread

Bij de CO₂ spread gaat het niet om de gemiddelde kosten van de CO₂-voorziening (€/kg) maar is de tariefstructuur is bepalend. De tariefstructuur bestaat voor het grootste deel uit vaste kosten (€/jaar) en de variabele kosten (€/kg) zijn beperkt. De vaste kosten hangen samen met de gecontracteerde capaciteit. Zonder vergroting van de capaciteit brengt de tariefstructuur geen of lage marginale kosten voor externe CO₂ met zich mee en dit resulteert in een gunstige CO₂ spread. Een gunstige CO₂ spread stimuleert de intensivering en remt de besparing en resulteert per saldo in een grotere CO₂-behoefte per m².

Voor het realiseren van CO₂-besparing is daarom het ontwikkelen van een tariefstructuur voor inkoop van externe CO₂ met minder vaste kosten en meer variabele c.q. hogere marginale kosten van belang. Dit geldt indirect via warmtebesparing ook voor de tariefstructuur voor warmte-inkoop.

Concretisering mogelijke besparing CO₂-behoefte

Rond de mogelijkheden van CO₂ besparing maar ook van intensivering van de CO₂-behoefte bestaan vele vragen. Daardoor is kennisontwikkeling over deze materie van groot belang. Dit geldt ook voor de toepassing van bestaande en nieuwe kennis over deze materie. Hierbij is het belangrijk dat de kennisontwikkeling resulteert in concrete mogelijkheden die door ondernemers opgepakt en doorontwikkeld kunnen worden. Hiervoor zou het boek over de basisprincipes van HNT kunnen worden uitgebreid met basisprincipes van CO₂-dosering.

CO₂-voorziening

Bij de CO₂-voorziening gaat het om de vraag hoe in de benodigde CO₂ zou kunnen worden voorzien. Dit valt buiten de scope van dit onderzoek. Wel is duidelijk geworden waar de CO₂-behoefte zich globaal binnen Nederland bevindt. De CO₂-behoefte zit vooral in en om de Randstad; daar is immers de meeste glastuinbouw gevestigd. Ook is de CO₂-behoefte hier het meest geconcentreerd. In deze regio bevindt zich relatief meer industrie en afvalverwerking die CO₂ als afvalproduct kunnen hebben. In de andere regio's zit minder CO₂-behoefte en is de behoefte meer verspreid. In deze regio's zijn er meer mogelijkheden voor CO₂-voorziening vanuit organisch materiaal zoals hout, mest, bio-gewassen, enzovoort. Bij de CO₂-voorziening is ook inzicht het afnamepatroon gedurende het jaar en per etmaal, de benodigde capaciteit (kg/uur) en de leveringszekerheid van belang.

---

7 Conclusie en aanbevelingen

Conclusies

- De geprognostiseerde CO₂-behoefte van de glastuinbouw op sectorniveau in 2030 loopt in de drie afzonderlijke scenario's sterk uiteen. In het optimistische scenario bedraagt de CO₂-behoefte 3,0, in het gematigde scenario 2,5 en in het pessimistische scenario 1,8 Mton. Hierbij is gerekend vanuit de behoefte vanuit de gewassen en is rekening gehouden met de kosten voor een alternatieve CO₂-voorziening.
- De gemiddelde CO₂-behoefte per m² kas bedraagt in de prognose 2030 in het optimistische scenario 34, in het gematigde scenario 30 en behoefte in het pessimistische scenario 26 kg.
- Zowel de absolute CO₂-behoefte als de CO₂-behoefte per m² is in het optimistische scenario het grootst. Bij de absolute behoefte komt dat vooral door het verschil in areaal tussen de scenario's. Bij de CO₂-behoefte per m² komt dat doordat in het optimistische scenario de intensivering van de CO₂-behoefte groter is dan de besparing plus extensivering. In het pessimistische scenario is het tegenovergestelde het geval.
- De schatting van de CO₂-behoefte in de veronderstelde situatie zonder aardgas op sectorniveau in 2017 bedraagt 2,6 Mton en per m² 28 kg. Het verschil op sectorniveau tussen 2017 en 2030 wordt vooral veroorzaakt door het structureffect c.q. de mutaties in areaal per gewas(groep) en aandeel belichting en minder door het effect van de mutatie in de CO₂-behoefte per m² kas.
- De geprognostiseerde CO₂-behoefte in 2030 ligt op een niveau van 67 tot 91% van de geprognostiseerde CO₂-emissie in 2030 op basis van overeenkomstige scenario's.
- De absolute CO₂-behoefte van de Nederlandse glastuinbouw zit voor meer dan de helft in en om de Randstad; daar is immers de meeste glastuinbouw gevestigd. Ook is daar de CO₂-behoefte het meest geconcentreerd. In de andere regio's is de absolute CO₂-behoefte kleiner en is deze meer verspreid.

Aanbevelingen

- Voor meer inzicht in de mogelijkheden van besparing op de CO₂-behoefte is kennisontwikkeling over de relatie tussen CO₂-dosering en de productie en de relatie tussen de productie en de opbrengstprijzen, beiden gedurende het jaar, nodig. Bij de CO₂-behoefte gaat het om zowel de hoeveelheid CO₂ (kg/m².jaar) als de capaciteit (kg/ha.uur).
- Voor het realiseren van CO₂-besparing is de ontwikkeling van een tariefstructuur met minder vaste kosten en meer variabele c.q. hogere marginale kosten van belang. Dit geldt indirect via warmtebesparing ook voor de tariefstructuur voor warmte-inkoop.
- Naast de CO₂-behoefte is ook inzicht nodig in de mogelijke CO₂-voorziening van de glastuinbouw. Hierbij is inzicht in het behoeft patroon gedurende het jaar en per etmaal, de benodigde capaciteit en de leveringszekerheid van belang.

Literatuur en websites

Brief van de Staatssecretaris van Economische Zaken de heer Martijn van Dam aan de voorzitter van de Tweede Kamer betreffende Evaluatie CO₂-sturing in de glastuinbouw, dd. 6 juli 2017.

Buurma, J.S. en P.X. Smit, *Voersporen van IRE-schermen. Wegwijzer naar een versnelde praktijkintroduktie van Het Nieuwe Telen*. Rapport 2014-022. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2014.

Buurma, J.S., P.J. Beers en P.X. Smit, *Sociale dynamiek in Het Nieuwe Telen; Aanknopingspunten voor opschaling naar 2000 ha in 2020*. Rapport 2015-051. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2015.

Geelen, P.A.M., J.O. Voogt en P.A. van Weel, *De basisprincipes van Het Nieuwe Telen*, LTO Glaskracht Nederland, Bleiswijk, 2015.

Gelder, A. de, M. Warmenhoven, A. Dieleman, P. Klapwijk en P. van Baar Voogt, *CO₂ niet meer dan genoeg; Teelt van Tomaat in 2012 bij Improvement Centre met lichtafhankelijk doseren van CO₂*. Wageningen UR Glastuinbouw, Wageningen, 2014.

Meerjarenafspraak Energietransitie Glastuinbouw 2014-2020, Den Haag, 2014.

Proefstation voor Bloemisterij en Glasgroente, *CO₂ in de glastuinbouw*, Proefstation voor Bloemisterij en Glasgroente, Aalsmeer/Naaldwijk, 1999.

Sluis, B.J. van der, A.A. Rijdsijk, G.P.A. van Holsteijn en N.J.A. van der Velden, *Het gebruik van energieschermen bij tomaat*. LEI-DLO, Publicatie 4.138, 1995.

Smit, P, *OCAP-CO₂ en verduurzaming van energiegebruik van glastuinbouwbedrijven*. LEI-Rapport 2011-083. LEI WageningenUR, Wageningen, 2011.

Velden, N.J.A. van der en P. Smit, *Effect intensivering, extensivering en energiebesparing op de CO₂-emissie van de Nederlandse glastuinbouw*. Rapport 2017-060. Wageningen Economic Research, Wageningen, 2017.

Velden, N.J.A. van der, P.X. Smit en J.S. Buurma, *Prognose CO₂-emissie glastuinbouw 2030*. Rapport 2018-0562. Wageningen Economic Research, Wageningen, 2018.

Velden, N.J.A. van der en P. Smit, *Energiemonitor van de Nederlandse Glastuinbouw 2017*. Rapport 2018-099. Wageningen Economic Research, Wageningen, 2018.

Velden, N.J.A. van der en P.X. Smit, *Protocol Energiemonitor Glastuinbouw; Versie tot en met 20176*. Nota 2018- 109b. Wageningen Economic Research, Wageningen, 2018.

www.kasalsenergiebron.nl

Bijlage 1 Indeling en areaal gewasgroepen in 2017

Gewas(groep)	Areaal (ha)
Tomaat	1.739
Paprika	1.319
Komkommer	580
Aubergine	103
Aardbei onder glas	325
Aardbei in plastic tunnels	70
Overige groenten	354
Fruit onder glas	95
Uitgangsmateriaal groente	501
Roos	228
Chrysant	334
Gerbera	167
Lelie	136
Freesia	66
Anjer	11
Alstroemeria	39
Anthurium	46
Lysianthus	33
Orchidee	131
Amaryllisbollen	22
Overige snijbloemen	501
Overige bloemkwekerij	101
Uitgangsmateriaal sierteelt	149
Bloeiende potplanten	950
Bladpotplanten	367
Perkplanten	312
Boomkwekerij en vaste planten	401
Totaal groente en fruit	4.585
Totaal bloemen	1.815
Totaal planten	2.030
Totaal uitgangsmateriaal	650
Totaal glastuinbouw	9.080

Bron: LBT.

Bijlage 2 Geraadpleegde bedrijven en organisaties met ervaringsdeskundigen

Bedrijf/Organisatie	Expertise
Afzetorganisaties	Opbrengstprijzen glastuinbouwproducten
Glastuinbouw Nederland, Kas als Energiebron	Externe CO ₂
Glastuinbouw Nederland, Kas als Energiebron	Externe warmte- en CO ₂ -projecten
Glastuinbouw Nederland, Kas als Energiebron	Energie- en CO ₂ -besparing
Ministerie van LNV, Kas als Energiebron	Kas als Energiebron; energie- en CO ₂ -besparing
Hoogendoorn	Kasklimaat/energie- en CO ₂ -besparing
WUR glastuinbouw	Kasklimaat/energie- en CO ₂ -besparing
Ludvig Svensson	Energieschermen
Enova	Energie- en CO ₂ -inkoop en besparing
Installateurs	CO ₂ -capaciteit
Ondernemersgroep OCAP	CO ₂ -dosering gewas specifiek
Diverse glastuinbouwadviseurs	CO ₂ -dosering gewas specifiek
Diverse glastuinbouwondernemers	CO ₂ -dosering gewas specifiek

---

Bijlage 3 Beschikbare data per bedrijf klantanalyse

- Inkoop CO₂ (kg/m²)
- Capaciteit CO₂-levering (kg/ha.uur)
- Gebruik wkk (ja/nee)
- Gebruik rookgasreiniger in combinatie met wkk (ja/nee)
- Gewas(groep)
- Inkoop restwarmte (GJ/m²)
- Gebruik duurzame warmte (GJ/m²)

Bijlage 4 Keuze regio's

In deze bijlage is de regionale indeling van Nederland voor de prognose van de CO₂-behoefte uiteengezet. Het betreft 6 regio's.

A. Zuid-Holland het zuidelijke deel van Noord-Holland tot Noordzeekanaal

Alle gemeentes in de provincie Zuid-Holland en Noord-Holland, ten zuiden van het Noordzeekanaal. De gemeentes Amsterdam en Velsen liggen deels boven dit kanaal en tellen mee in regio A.

B. Noord-Holland noord; boven Noordzeekanaal

Alle gemeentes in de provincie Noord-Holland, boven het Noordzeekanaal. De gemeentes Amsterdam en Velsen liggen deels boven dit kanaal en tellen niet mee in regio B.

C. Nederland Zuidwest; west Noord-Brabant en Zeeland

Alle gemeentes in de provincie Zeeland en Noord-Brabant ten westen van Eindhoven.

D. Nederland Zuidoost; oostelijk Noord-Brabant en Limburg

Alle gemeentes in de provincie Limburg en in Noord-Brabant ten oosten, noorden en zuiden van en inclusief Eindhoven.

E. Nederland Noordoost; Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel en Flevoland

Alle gemeentes in de provincies Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel, Flevoland

F. Nederland midden; Utrecht en Gelderland

Alle gemeentes in de provincies Utrecht en Gelderland

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

Wageningen Economic Research
RAPPORT
2019-074

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
E communications.ssg@wur.nl
T +31 (0)70 335 83 30
www.wur.nl/economic-research

Rapport 2019-074
ISBN 978-94-6395-009-1

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

